

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Sayı 2, Cilt 1, Ocak 2019, Sayfa 1- 25

TARİHSEL SÜREÇTE DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA KADIN ALGISI VE HAKLARININ GELİŞİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hürol Erbay

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü,
erbay19tr@yahoo.com

Geliş Tarihi: 02.04.2018

Kabul tarihi: 29.11.2018

Yayınlanma Tarihi: 31.01.2019

Özet

Yaratılıştan bu yana insanlığın varlığını sağlayan ana unsur kadınlardır. Sevgiyi, terbiyeyi, dili ve kültürü ilk defa kadınlardan öğrenen insanlık, onlara, tarihi çağlardan bu yana erkek egemen toplumsal yaşamda hak ettiği yeri vermemiştir. Toplumsal cinsiyet ve kadın algısı; her toplumda kendi inançları, gelenekleri, kültürü ve yaşam biçimi doğrultusunda farklı biçimde şekillenmiştir. Toplumsal cinsiyet algısı, toplumların diline, müziğine, yapıtlarına, tutum ve davranışlarına yansımıştır. Olumsuz kadın algısı nedeniyle, kız çocukları ile kadınlara ayrımcılık ve şiddetin her türlü uygulanmıştır. Bireysel, ailesel ve toplumsal yaşamda zararlı birçok sonuca neden olan bu ayrımcılık ve şiddet; her toplumda kadını ötekileştirip, az veya çok kamusal alandan uzaklaştırmıştır. Son asırlarda meydana gelen sosyal, siyasal ve askerî ilerlemeler sayesinde ortaya çıkan yeni iş gücü ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kadın hakları, kamuoyunun gündemine girmiştir. Böylece kadın algısı ve haklarının olumlu yönde gelişimi başlamıştır. Bu çalışmada; önce, dünyada farklı inançlara sahip toplumların geçmişte kız çocukları ile kadınlara karşı takındıkları tutum ve davranışlara değinilmiştir. Sonra kadın hakları konusunda Birleşmiş Milletler ve bazı uluslararası kuruluşlarca alınan önemli kararlar ve çalışmalar belirtilmiştir. Daha sonra ise geçmişten günümüze Türk toplumunda kadının yeri ile özellikle Cumhuriyet döneminde kadın haklarının gelişimi için kabul edilen önemli yasalara ve istatistiksel verilere değinilmiştir. Bu konuda; sosyoloji, tarih, hukuk ve uluslararası ilişkiler kapsamında, kaynak araştırması şeklinde elde edilen veriler, çoklu bakış açısı ve karşılaştırmalı yöntemler kullanılarak bazı sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Şiddet, Türkler, Uluslararası Kuruluşlar

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Issue 2, Volume 1, January 2019, Pages 1- 25

UNE ÉVALUATION SUR LE DÉVELOPPEMENT DE LA PERCEPTION ET LES DROITS DES FEMMES DANS LE MONDE ET LA SOCIÉTÉ TURQUE DANS LE PROCESSUS HISTORIQUE

Abstract

Les femmes sont l'élément principal de l'existence de l'humanité depuis la création, L'humanité qui apprend l'amour, la formation, la langue et la culture des femmes pour la première fois, ne leur a pas donné la place qu'elles méritent dans la vie sociale, dominée par les hommes depuis l'Antiquité. La perception du genre et féminine de chaque société; ont pris forme conformément dans la direction de leurs croyances, traditions et style de vie. Cette perception se reflète sur le langage, les œuvres, les attitudes et les comportements des sociétés. En raison de la perception négative du genre, toutes les formes de discriminations et de violence ont été appliquées aux filles et aux femmes. Cette discrimination et violence; qui causent de nombreux effets néfastes sur les domaines individuels, familiaux et sociaux avaient marginalisé les femmes dans chaque société et les avaient plus ou moins éloignées de la vie publique. Les droits des femmes étaient entrés dans l'ordre du jour de l'opinion publique afin de répondre aux nouveaux besoins découlant des développements sociaux, politiques et militaires qui ont eu lieu au cours des siècles derniers. Ainsi, le développement positif de la perception des femmes et les droits des femmes avaient commencé. Dans cette étude; Premièrement, on été touché aux attitudes et aux comportements de certaines sociétés ayant des croyances différentes envers les femmes dans le passé. Ensuite, on été examiné les décisions prises et les travaux effectués sur les droits des femmes par les Nations Unies et certaines organisations internationales. En outre, la place des femmes dans la société Turque du passé au présent et en particulier les lois importantes adoptées pour le développement des droits des femmes à l'époque républicaine et les données statistiques ont été mentionnées. Sur ce sujet; dans le cadre de la sociologie, de l'histoire, du droit et des relations internationales, on avait tenté d'obtenir certains résultats en utilisant les données obtenues sous la forme de recherche documentaire et points de vue multiples et méthodes comparative.

Keywords Droits des femmes, Genre social, Violence, Turcs, Organisations internationales

Giriş

Bu çalışmada temel amaç; kaynak araştırması ve karşılaştırmalı yöntemlerden yararlanarak kadın algısı ve haklarının ilkel toplumlardan modern toplumlara kadar gelişim sürecinin farkına varmak, tarihsel süreçte toplumdaki kadının yerini belirlemek; Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi önemli uluslararası kuruluşlar ile Türkiye'de kadın haklarının sağlanması, kadınlara karşı yapılan şiddet ve ayrımcılığın önlenmesi için yapılan önemli çalışmaları tespit etmek; ayrımcılık ve şiddet uygulayanların bilinçaltını olumsuz yönde psikolojik olarak besleyen bazı söz, söylem ve davranışları dile getirmek; toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve kadına yönelik şiddetin önlenerek, kadın algısı ve haklarının dünyada olumlu yönde hızla gelişmesi için bazı sonuçlara ulaşmaktır.

Cinsiyet ayrımcılığı, kadına karşı şiddet, kadın algısı ve hakları konusunda literatürde yapılan taramada, bu alanda birçok konuyu içine alan çok sayıda araştırma yapıldığı ve eserler yazıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmanın diğer çalışmalar ile benzerlikleri bulunmakla birlikte onlardan farkı; İlk Çağ ve Orta Çağ'da Çinliler, Hintliler, Romalılar, Araplar ve Türkler gibi dünyada nüfusu çok, bölgesinde etkili bazı toplumdaki kadının yeri, kız çocukları ve kadınlara karşı çeşitli davranış biçimlerine topluca değinmesi; uluslararası alanda ve Türk toplumunda kadın hakları konusundaki çalışmaların birlikte ele alınması; İstiklal Harbi Döneminde işgal kuvvetlerince Anadolu'da masum Türk kadınlarına yapılan şiddete değinen ilk çalışmalardan biri olması; farklı idari birimler ve çeşitli disiplinleri ilgilendiren sonuçlara ulaşılmasıdır.

Yeryüzünde insanlığın varlığını ve devamını sağlayan, insanlara ilk eğitimini veren, onlara diliyle kültürünü öğreten kadınlar, insanların yaklaşık yarısını oluşturmasına, aile ve toplum yaşamının her alanına katkısı bulunmasına rağmen, tarihi çağlardan bu yana erkek karşısında, özellikle maddi ve manevi güce göre sınıflara ayrılan toplumlarda, kamusal alanda hak ettiği yeri yeterince alamamıştır.

Her toplumun erkek ve kadın cinslerine yaklaşımı, onları yetiştirme tarzı, onlara verdiği bireysel ve sosyal görevler, onlarla ilgili algısı; kendi güvenlik, beslenme, üretim ihtiyaçları ile inançları, örf ve âdetleri doğrultusunda kalıplaşmıştır. Zamanla şekillenerek kökleşen bu uygulamalar, töre veya kanun haline gelerek toplumların günlük yaşamlarına, diline, müziğine, eserlerine, tutum ve davranışlarına yansımıştır. Toplumsal yaşamda olumsuz olarak yerleşen algı, inanç, ön yargı ve uygulamaları değiştirmek oldukça zor olmakta, sürekli ve güçlü çaba gerektirmektedir.

Ataerkil toplumlarda dışlayıcı ve ayrımcı inanç, töre, gelenek ve göreneklerle şekillenen toplumsal cinsiyet algısı; kadınlar ve erkekler hakkındaki ön yargılı söylem, müzik, atasözü ve anlatılan kıssalar¹ ile olumsuz tutum ve davranışlar her defasında pekiştirilerek sonraki nesillere aktarılmasına neden olunmuştur. Bu nedenle kız çocukları ve kadınlar, engelli, yaşlı ve düşkünler gibi fiziken güçsüz kimselerden daha çok ve uzun süreli olarak şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmışlardır ve halen de maruz kalmaya devam etmektedirler.

İlk Çağ'dan itibaren yanlış inanç öğretilerinden kaynaklı bazı toplumlarda cennetten kovulmanın asıl müsebbibi olarak görülmeye başlanan kadın, Orta Çağ'da Avrupa, Asya ve Afrika toplumlarının çoğunda bu haksız görüşe ilaveten şeytanî ve kötülük kaynağı olarak da tasvir edilmiştir. Kadınlar;

¹ Öykü, fıkra veya bir olaydan alınacak ders. Bk. Türkçe Sözlük, Dil Derneği, Ankara,1999, s. 799.

şahitlik, evlenme, boşanma, miras, mal edinme, yaşama hakkı gibi birçok temel haktan kısmen veya tamamen mahrum bırakılmış, güvenilir ve inanılır insan olarak sayılmamıştır.²

Avrupa'da XV. yüzyılda Rönesans ile öncelikle İtalya'da sanat, bilim, felsefe ve düşünsel alanda akılcı uygulama ve ilerlemeler sağlanmaya başlanmasına rağmen sosyal yaşamda kadın erkek eşitliği sağlanamamış, kadına karşı şiddet³ ve bu alandaki ön yargılara engel olunamamıştır. Dünyadaki tüm toplumlarda; meslek, eğitim, ırk, din, yaş ve sosyal sınıf farkı gözetmeksizin her kesimde bir miktar da olsa meydana gelen ayrımcılık, taciz, tecavüz ve kadına karşı şiddet suçlarının oldukça büyük kısmı erkekler tarafından işlenmiştir.⁴ Ailede ve toplumsal yaşamda işlenen bu suçlarla birlikte ayrımcılık ve şiddetin çocuklarla öğrencilere karşı da yapılması⁵ ve bunların hem çocuklar hem de gençler tarafından, değişik kaynaklardan görülerek örnek alınması, ailenin ve toplumun geleceğini tehlikeye atmakta ve şiddet sarmalı olgusunu ortaya çıkarmaktadır.

Kadına yönelik yapılan ayrımcılık ve şiddet; insanlığın maddi ve manevi birliğine, üretimine, barışına ve geleceğine büyük zarar vermiştir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Örgütü (BM) ve Avrupa Konseyi gibi etkili uluslararası kuruluşlar tarafından; kadın hakları eğitimi ile kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda birçok konferans düzenlenmiş ve çeşitli kararlar alınmıştır. 1945 yılında kurulan BM'de, kadın hakları başlangıçta bütüncül bir yaklaşımla insan hakları kavramı içerisinde görüşülüp değerlendirilmiş iken kadın hakları ihlallerinin devam etmesi ve durumun ciddiyetine binaen sonraki yıllarda kadın hakları konusuna özel vurgu yapılarak, ayrı bir başlık altında değerlendirmelere alınmıştır. BM tarafından yapılan bu konuya özel ve ayrı çalışmalarla dünya kamuoyunun dikkati, öncelikli olarak kadın algısı ile haklarının geliştirilmesi ve kadına yönelik şiddetin engellenmesi üzerine çekilmeye çalışılmıştır.

Olumsuz cinsiyet algısı nedeniyle bazı toplumlarda, kız çocukları ile kadınlara; küçük görmekten belirli haklardan mahrum bırakmaya, tokat atmaktan öldürmeye kadar ayrımcılık ve şiddetin her türlü âdet ve gelenek kalkını koruyuculuğunda rahatça uygulanmıştır. Bireysel, ailesel ve toplumsal alanda; psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve sağlık açısından birçok zararlı etkiye neden olan bu ayrımcılık ve şiddet, az veya çok her toplumda kadını ötekileştirip, toplumsal yaşamdan oldukça uzaklaştırmıştır.

Türk toplumlarında, Türk Örf Hukuku uygulandığı dönemlerde kadının yönetimde ve sosyal yaşamdaki yeri ve hakları, çevrelerinde bulunan toplumlarınkinden çok daha iyi bir seviyede iken, farklı toplumlarla ilişkiler ve etkileşim neticesinde, sosyal yaşamdaki kadınlarla ilgili bazı olumsuz algı, ön yargı ve geleneklerin zamanla kabullenışı ve devlet organlarında hukuk sisteminde meydana gelen değişikliklerle süreç içerisinde çeşitli gerilemeler meydana gelmiştir.

² İlal, Ersan, " *Magna Carta* " İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.34, Sayı 1-4 (1968), s. 214-225.

³ Şiddet: Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı ifade eder. Bu tanımda şiddete maruz kalanının cinsiyeti belirtilmemiştir. Bk. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği, mad. 3/m, T.C. Resmi Gazete No.: 28532, 18.01.2013.

⁴ Korkmaz; Murat; Demiray; Emine; Sevil, Ümran vd.; Dünyada, Türkiye'de Kadın ve Şiddet, Nobel Akademik Eğitim Danışmanlık, Ankara, 2015, s. 572-582.

⁵ Gümüş, Adnan, " *Şiddet Türleri* ". Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu, Ankara, 2006, s. 13-38.

Osmanlı Türk toplumunda XIX. yüzyılın son dönemlerine gelindiğinde, Batı'dan etkilenen aydınlar; kadın algısı ve haklarının geliştirilmesi, kadınların dışarıdaki giyim ve çalışma hakları gibi konularda kendi aralarında zamanın gazeteleri üzerinden sonuçsuz birçok tartışma yapmışlardır.⁶ İster bu tartışmaların etkisiyle olsun ister gerileme sürecinin durdurulmasında kadının sosyal yaşamdaki yeri ve etkinliğinin fark edilmesiyle olsun zamanla kadın algısı ve haklarının gelişimi konusunda değişik adımlar atılmaya başlanmıştır. Öyle ki, zamanın yönetim kadroları tarafından; 1881 yılından sonraki nüfus sayımlarında ilk defa kadınlar da sayıma dahil edilmiştir.⁷ 1913'te kız çocuklarının eğitim görmesi, 1914'te Darülfünun'da kız çocuklarının derse başlaması ve 1917 yılında Aile Hukuku Kararnamesi'nin kabulü gibi diğer olumlu yasal düzenlemeler de yapılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1920'de açılması, Teşkilat-ı Esasiye'nin Kabulü (1921) Saltanatı kaldırılması (1922). Cumhuriyet'in ilanı (1923), Hilafet makamının kaldırılması, Şe'riye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılması (1924) sonucunda din işleri siyasetin dışına çıkartılmış ve kanun yapımındaki etkinliği kaldırılmıştır. *Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü ile de eğitimde çok başlılık ve dini müdahale engellenmiş, laikleşme güzergâhı açılmış ve kadın-erkek eşitliğinin temelleri atılmıştır. 1926 yılında Mecelle'nin yerine Avrupa'nın en son hazırlanan medeni kanunu olan İsviçre Medeni Kanunu'nun iktibas edilmesiyle iş, aile ve eğitim hayatında kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır. Böylece Cumhuriyet'in ruhuna daha uygun olan laik, modern Roma Hukuku ya da diğer bir ifadeyle Kara Avrupası Hukuk Sistemi uygulama alanında kendini iyice hissettirmeye başlamıştır. 1928 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunun'daki Devlet'in dini İslamdır, hükmünün çıkarılması, 1930–1934 yılları arasında henüz İsviçre, İtalya ve Fransa gibi dünyanın gelişmiş ve ileri sayılan ülkelerinde kadınlara tanınmamış seçme ve seçilme haklarının tamamının, Türkiye'de kadınlara tanınması; Türkiye Cumhuriyeti'ni, kadınların sahip oldukları siyasal haklar bakımından, dünyanın en ileri ülkelerinden birisi konumuna yükseltmiştir. 1937'de Anayasa'da zikredilen devletin nitelikleri arasına, Atatürk ilkelerinden Laiklik ilkesinin de dahil edilmesiyle Kadın Hakları Devrimi niteliğinde yapılan çalışmaların büyük bir kısmı Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde tamamlanmış, tüm kanunlar nezdinde sosyal yaşamda kadın erkek eşitliği sağlanmış, kadın algısı ve haklarının olumlu yönde geliştirilmesi ve devamlılığı güvence altına alınmıştır.*

Tarihsel Süreçte Dünyada Kadın Algısı ve Kadın Haklarının Gelişimi

Avcı, toplayıcı ve tarım toplumlarında kadınların konumunu belirleyen başlıca etkenler kas gücü ve doğurganlık olmuştur. Dünyada tarih öncesi çağlardan XX. yüzyıla kadar, kadınların yeri ve statüsü daha çok bu kas gücünün azlığı nedeniyle olsa gerek, sosyal yaşamda erkeklere göre daha alt seviyede tutulmaları gerektiği gibi yanlış bir düşünce biçimi ortaya çıkmıştır. Toplumların mitolojileri, inançları, töreleri ve ananeleriyle iletişim dilleri ve müzikleri de bu yanlış görüşü destekleyici ve pekiştirici bir şekilde gelişmiştir. Her toplumun dilinde; kadınlarla ilgili ad, sıfat, hitap şekli, deyim ve atasözleri, diğerlerinden çoğunlukla farklıdır. Toplumun kız çocuklarına ve kadınlara karşı kullanmış olduğu dil, o toplumun bilinçaltıyla birlikte, kadın ve erkek algısını göstermesi açısından oldukça etkili bir veridir. Bu dilsel yapı; toplumun kadınlara verdiği önemi gösterdiği kadar onlara yüklenmesi gereken sosyal rol, iş

⁶ Bulut, Sedef, "Türkçülerin Penceresinden Osmanlı'da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı", Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2013, Sayı: 10, s.313-336.

⁷ Güneş, Mehmet, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili". *Gazi Akademik Bakış Cilt: 8 Sayı: 15 (Eylül 2015)*, s. 276-278.

ve eylemler ile yetiştirme tarzını da etkilemektedir. Buna bazı toplumlardan değişik örnekler vermek gerekirse; eski Çin toplumunda kız çocuklarına ve kadınlara çoğunlukla ad verilmemiştir.⁸ Sözü edilen çocuklara, doğum sırasına göre bir sayı verilmiş ve bu sıra sayısına göre kız çocuklarına seslenilmiştir. Eski Mısır ve Fars toplumlarında, ikinci dereceden yakın kan bağı olanların evliliğine engel olunmamıştır. Hindistan'da ise bazı dinî topluluklarda kadın, ölen kocasıyla birlikte satı geleneğine göre törenle yakılmıştır. Eski Yunan'da çocuklar ana babasının değil, devletin bir kulu sayılmıştır. Çocuğun gerçek anne ve babasının bir önemi olmadığından, çocukların çoğu bu zamana göre gayri meşru bir konumda yetiştirilmiştir. Kadınlar da birçok alanda cariye yani kadın köle muamelesine maruz bırakılmışlardır. Romalılarda ise kadın; babasından kocasına aktarılan bir eşya gibi görülmüş, bazen her kötülüğün anası sayılarak sosyal haklarından mahrum bırakılmıştır. Eski Slavların kadın algısı da birçok konuda çağdaşı toplumlarınkinden pek farklı olmamıştır.⁹

İslamiyet öncesi Cahiliye Devri Arap topluluklarının bir kısmında kız çocuklarıyla kadınlara ad verilmemiş ve onlar eski Çin toplumunda olduğu gibi sadece bir sayıdan ibaret görülmüşlerdir. Eski Arabistan coğrafyasında yaşayan erkeklerinin bir kısmı, cariyelerini fuhuşa zorlamışlardır. Ayrıca o bölgede bu zamana göre oldukça farklı nikah usulleri kullanılmıştır. Kocasını veya babasını ölen kadınlar, miras olarak bir başka erkeğe bırakıldıkları gibi bazen kız çocuğunun doğması, zamanın erkekleri için utanılacak bir durum olarak algılanmıştır. Sözde bu utanç verici durumdan kurtulabilmek ve yeniden şerefledebilmek için *Ve'd*¹⁰ geleneği uygulanarak istenmeyen kız çocukları diri diri toprağa gömülmüştür¹¹. Cahiliye Devri yer yer devam ederken İslam Peygamberi tarafından, Veda Hutbesi'nde (632) o döneme göre devrim niteliğinde olan bazı tebliğler yapılmıştır. Kadınların haklarının gözetilmesi tavsiye edilmiş ve bir takım eski Cahiliye Devri gelenekleriyle soy sop ayrımcılığı yasaklanmıştır.¹² Veda Hutbesi'nde ayrıca, erkeklerle kadınların ailede birbirleri üzerinde bazı hakları bulunduğu; insanların can, mal, namus ve şereflerinin kutsal olduğu ve bunların her türlü tecavüzdən korunmuş olduğu insanlara tebliğ edilmiştir. İslamiyet'in doğuşu (VII. yy.) sırasında Cahiliye Devri'ndeki kız çocuklarının diri diri gömülme gibi kadına şiddeti hoş karşılayan ananelere karşı, Veda Hutbesi örneğinde olduğu gibi akılcı uygulamaların benimsenmesi, kız çocukları ve kadınlara karşı şiddetin önlenmesi, kadının insan hakları ve miras hukuku bağlamında eskisine oranla oldukça önemli bir gelişmedir.

Batı'da Orta Çağ döneminde akılcı eski Grek ve Roma eğitim geleneği yavaş yavaş terk edilerek, kilise temelli dinsel temaların baskın hâle geldiği bir sisteme geçilmiştir. Bu dinsel nitelik toplumsal hayatın her alanını etkilemiş ve dinî terminoloji mutlak belirleyici bir hâle gelmiştir. Dinî kurumlar, okullar hâline getirilmiş, din adamları öğretmen yapılmış ve *Her bilgi ilahidir ve Tanrı'ya ulaşmakta kullanılır* felsefesi uygulanmıştır.¹³ Böylece bilimsel düşünce ve eğitimden daha çok uzaklaşmış ve kadın algısı ve hakları konusunda önemli herhangi bir gelişme sağlanamamıştır.

⁸ Gündüz, Ahmet, " *Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi*", The Journal of Academic Social Science Studies, October 2012, Volume 5, Issue 5, s. 133,134.

⁹ agm., s. 129-148.

¹⁰ *Ve'd* :Kızını diri diri toprağa gömmü. *Ve'd-ül-benât*: Cahiliye Devri'ndeki Araplarda kızlarını canlı canlı toprağa gömmü âdedi. Bk. Mehmet Dikmen (Ed.), Osmanlıca- Türkçe Sözlük, Türdav, İstanbul, 2011, s. 471.

¹¹ Durmuş, Mustafa, Tomris'ten Rabiaya, Hermes, Ankara, 2017, s. 51-82.

¹² Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Korza Yayın Basım, Ankara, 2105, s. 240-247.

¹³ Eraslan, Levent, "*Tarihsel Perspektiften Öğretmenlik Mesleği*", <https://leventeraslan.files.wordpress.com/2015/11/leventeraslan-makale-4.pdf>.

Orta Çağ'da XIII. yüzyılın başlarında 1215'te İngiltere Kralı Yurtsuz John, Papa III. Innocent ve İngiltere'deki derebeyleri arasında ilan edilen Magna Carta Libertatum¹⁴ veya diğer adıyla Büyük Özgürlükler Sözleşmesi, Batı uyurlağının o dönemdeki toplumların, kadın algısı ile kadın haklarının durumunu ve gelişimini göstermesi açısından oldukça önemli bir belgedir. Magna Carta'nın ilanı döneminde; dul kalan kadınların daha önce isteklerine bakılmaksızın evlendirildiği ve bu durumdaki kadınların zorla evlendirilmesinin yasaklandığı, anlaşılmaktadır. Yine Magna Carta'nın 54. maddesine göre; kadınlar inanılır birer şahit olarak görülmemiş ve kadının şahitliği bir istisna dışında kabul görmemiştir. Bu istisna; öldürülenin, kadının kocası olması hâlidir. Bunun dışında, herhangi bir kadının şikayeti üzerine hiç kimsenin adam öldürmekten sanık olarak tutuklanamayacağı veya hapis edilemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Kocası ölmeyen hiçbir kadının bu konudaki şahitliği ve varlığı yok sayılmıştır. Magna Carta, Orta Çağ'ın son dönemlerinde modern anlamda hür insanın yaşam gibi bazı hak ve özgürlüklerini yasal güvence altına almışken, sömürgeciliğin ve temel insan hakları ihlalinin önemli bir göstergesi sayılan kölelik ve cariyeliği yasaklamamış ve köle ile cariyeleri bu güvencenin dışında bırakmıştır.

Tarihi kökleri en az dört bin yıl kadar öncesine dayanan ve daha sonra gelenekleşen cariyelik, yani kız çocukları ve kadınların köleliği¹⁵, çocuk ve erkek köleliği gibi nesiller boyu sürmüştür. İnsanların, insanlık dışı, aileyi ve toplumu parçalayıcı uygulamalarından biri olan üserâyı zenciyye ticareti Osmanlı Devleti'nde Sultan Abdülmecid tarafından Meclisi Vükela'da 1847'de yasaklanmıştır.¹⁶ Kölelik, Amerika Birleşik Devletleri'nde Abraham Lincoln tarafından 1862'de kaldırılmıştır.¹⁷ Ancak köle ticareti, kölelik ve cariyelik sistemi, yasal veya yasadışı yollarla değişik şekillerde birçok ülkede sürdürülmüştür. ABD, Fransa, İngiltere, İspanya, İtalya, Almanya ve Belçika gibi sömürgeci ülkelerin birçok şehrinde, Afrika'dan getirilen insanların sergilendiği ve milyonlarca insanın ziyaret ettiği, *Human Zoo* veya Türkçe adıyla *İnsanat Bahçeleri* açılmıştır. Irkçı, ayrımcı olduğu kadar insan, kadın ve çocuk haklarını açıkça ihlal eden bu *İnsanat Bahçesi* gösterileri ve uygulamaları Avrupa'da XX. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir.¹⁸

Kilise baskısı altındaki Hristiyan toplumlarında kadınlar değersiz, şeytani ve kötülük kaynağı olarak görülmüş ve en ağır cezalara çarptırılmışlardır. Bu nedenlerle olsa gerek kadınların hak arayış mücadelesi Avrupa'da ancak Rönesans ile önce Fransa ve İngiltere'de oldukça geç dönemlerde hareketlenmeye başlamıştır. Avrupa'da başlayan ve dünyayı etkisi altına alan Renasans, Reform hareketleri ile daha sonra vuku bulan Fransız Devrimi (1789) ile zamanla gelişen ve yerleşen sanatsal, bilimsel ve düşünsel alandaki fikirlerin yayılmaya başlaması ve özellikle sanayileşmenin etkisiyle fiziksel kas gücü, arka plana düşmeye başlamış, kadınların becerileriyle, akıl gücü ve eğitim durumu daha ön plana çıkmaya başlamıştır. Fransız Devrimi sırasında talep edilen *özgürlük, eşitlik, kardeşlik* gibi haklardan kadınlar da o zaman yararlanmak istemişse de bu talepleri, ihtilale verdikleri desteğe rağmen kısa sürede gerçekleşmemiştir. Fransa'da Olympe de Gouges (1748-1793) tarafından, feminizmin temel yapıtlarından birisi olarak sayılan *Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirisi*, 1791 yılında yayımlanmıştır. Bundan etkilenen İngiliz yazar ve kadın hakları savunucusu Mary

¹⁴ İlal, agm., s. 210-242.

¹⁵ Velidedeoğlu, Meriç, "*Göksel Dinler Kadınlara Nasıl Bakıyor*", http://dergipark.gov.tr/download/article-file/7125_

¹⁶ Üserâyı zenciyye: Zenci esirler. Ayrıntılı bilgi için bk. Parlatır, İsmail, "*Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılışı*", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1029/12462.pdf>.

¹⁷ <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/amerika-da-koleligin-kaldirilmasi-114>.

¹⁸ https://dangerousminds.net/comments/human_zoos_europes_dirty_racist_secret.

Wollstonecraft (1759–1797) Kadın Haklarının Savunması kitabını yazmıştır.¹⁹ Böylece kadınların, kendi yurttaş haklarına olan ilgileri, öncelik İngiltere ve Fransa'da olmak üzere bütün Avrupa'da hızla artmaya başlamıştır. Avrupa'da XIX. yy. başlarına kadar bazı ülkelerde vatandaş dahi sayılmayan, erkekler kadar miras ve mülkiyet hakkı bulunmayan kadınların, her türlü şiddetten kurtulma çabaları ve hak arayışları uzun ve çetin mücadelelerle geçmiştir. Kadınların bu mücadele hareketleri her ülkenin kendi toplumsal gereksinim ve şartlarına göre farklı biçimlerde ve yönlerde gelişmiştir.²⁰

Kadın haklarının gündeme gelmesine en çok etki eden temel gelişme; Amerikan ve Fransız devrimlerinden sonra Endüstri Devrimi'nin (XVIII. yy.) gelişerek başta bütün Avrupa olmak üzere bütün dünyaya yayılmasıdır. Dünyadaki bu gelişmeler ve Endüstri Devrimi'nin doğurduğu yeni ve nitelikli iş gücü ihtiyacının da etkisiyle, 1868 yılında ilk defa siyasal eşitlik bağlamında kadınlara seçme hakkı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Wyoming Eyaleti'nde tanınmıştır. Bu Eyaleti, 1893'te Yeni Zellanda ve 1902'de Avustralya takip etmiştir.²¹ Avusturalya ve Amerika Kıtası bu konuda Avrupa ve Asya'ya öncülük etmiştir. Avrasya'da kadınlara ilk siyasal haklar, XX. yüzyılın hemen başlarında, ilk defa 1906 yılında Finlandiya'da verilmiştir. Bu ülkeyi zamanla diğerleri takip etmiştir.

Önemli dünyasal ve bölgesel güçler arasında yapılan yıkıcı, emperyal ve sömürgeci bir anlayışla yapılan I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve II. Dünya Savaşı (1939-1945) gibi uzun süreli savaşlarda cephelede kaybedilen insan gücünün yerini doldurmak ve daha çok yaşamsal ekonomik ve güvenlik ihtiyaçlarının doğurduğu talebi karşılama zorunluluğu da kadın haklarının gelişimini olumlu yönde etkileyen önemli diğer temel gelişmelerden birisi olmuştur. Bazı devletler bu zorunlukla veya kendi istekleriyle Birleşmiş Milletler'in yaptığı çalışmalar sonucunda kadınlara sosyal ve siyasal haklar tanınmasına rağmen bu konuda zamanında yeterli adımı atmayan ve istenen ilerlemeleri kaydetmeyen devletler de bulunmaktadır.

Uluslararası Alanda Kadın Haklarının Gelişim Süreci

Danimarka'da 26/27 Ağustos 1910'da yapılan İkinci Enternasyonal Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda, kötü ve güvensiz çalışma koşulları nedeniyle daha önce ölen tüm kadın işçilerin anısı ile kötü çalışma koşullarının engellenmesi gerekçesiyle Alman Clara Zetkin tarafından, 8 Mart'ın, *Dünya Kadınlar Günü* olarak anılması teklifinde bulunulmuş ve bu teklif oy birliğiyle kabul edilmiştir. 8 Mart, farklı adlar altında bu tarihten itibaren birçok ülkede kutlanmaya başlanmıştır.²²

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletler arasındaki işbirliğini geliştirmek, uluslararası barış ve güvenliği öncelikle sağlamak için Cemiyet-i Akvam'ın (1920) yerine Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur (1945). Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (1948) bu Örgüt'e üye ülkelerce kabulü ile anılan ülkelerdeki tüm insanlara olduğu gibi kadınlara da yaşama ve özel yaşamın gizliliği hakkı, düşünce ve düşünceleri ifade özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı gibi birinci kuşak insan hakları ile ekonomik, siyasal ve toplumsal eşitlik için özel mülkiyet hakkı, çalışma, eğitim ve sosyal güvenlik hakkı gibi ikinci kuşak insan hakları tanınmış ve yasal güvence altına

¹⁹ Grolier International Americana Encyclopedia, Medya Holding , İstanbul, 1993, C.6., s. 51.

²⁰ Bulut, agm., s.313-336.

²¹ Duroğlu, Sibel, Türkiye'de ilk Kadın Milletvekilleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007. s.49.

²² <http://www.un.org/fr/events/womensday/history.shtml>.

alınmıştır.²³ Bu temel Antlaşma ve Beyanname ile üye olan ya da olmaya tüm devletlerin dikkati, insan haklarına olduğu kadar kadın haklarına da çekilmiştir. Bu bağlamda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, tüm devletlere yasa yapımında da yol gösterici ve teşvik edici bir rol oynamıştır.

Kadına yönelik şiddet, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası kamuoyunun gündemine, öncelikle kadının insan hakları bağlamında girmiştir. Birleşmiş Milletler 1975-1985 yılları arasında *Kadın On Yılı* ilan etmiş ve bu süreçte özellikle uluslararası toplumda kadın örgütlerinin eylem ve hareketleri etkili olmuştur. Böylece BM gibi uluslararası etkili bazı örgütlerin, kadın hakları ve kadına yönelik şiddet konusunda daha hızlı uluslararası norm ve standartlar belirlemesi ve bu konuyla ilgili çeşitli raporlar hazırlaması gereği ve konferanslar yapması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 1975 yılında Meksika'da yapılan Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edilen Eylem Planı'nda ailenin ve aile bireylerinin eşitliğinin ve güvenliklerinin sağlanması için eğitim yapılması tavsiye edilmiştir.²⁴

8 Mart Uluslararası Kadınlar Günü resmi olarak, 1975 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından kutlanmaya başlamıştır. 1980 yılında Danimarka'da yapılan İkinci Dünya Kadın Konferansı'nda, aile içinde kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin İlke Kararı alınmıştır. Burada şiddet, daha çok sağlık konusu olarak ele alınmış, kadınların ve çocukların şiddetten korunması için çağrı yapılmış ve bir Hareket Planı kabul edilmiştir. Danimarka'daki Kopenhag İkinci Dünya Kadın Konferansı'ndan sonra 1980 yılında Birleşmiş Milletler, *Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*'ni (CEDAW) Genel Kurul'da kabul etmiş ve üye ülkelerin imzasına açmıştır.²⁵

Kadına yönelik şiddet konusu, 1985'de Kenya'nın başkenti Nairobi'de gerçekleştirilen Üçüncü Kadın Konferansı'nda kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca pek çok uluslararası kuruluşun ve 157 devletin temsilcilerinin katıldığı Nairobi'deki bu Konferans'ta kadın için eşitlik, kalkınma ve BM Kadın On Yılı etkinliklerinin sonucu değerlendirilmiş ve *Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri* toplantısının kararları kabul edilmiştir. BM CEDAW Komitesinin 12 No.lu Tavsiye Kararı'nda (1989), kadınların her türlü şiddetten korunmasının, üye devletlerin yükümlülüğünde olduğu özellikle belirtilmiştir. Komitenin 19 No.lu Tavsiye Kararı'nda (1992) ise kadına yönelik şiddetin cinsiyete dayalı ayrımcılığın bir sonucu olduğu beyan edilmiştir.²⁶

BM tarafından Viyana'da yapılan (1993) Dünya İnsan Hakları Konferansı ile kadının insan hakları kavramı BM insan hakları belgelerine girmiştir. Viyana İnsan Hakları Bildirgesi'nde kadına yönelik aile içi şiddet ve kadının insan hakları kavramının yer alması ile bu konuda yeni kararlar alınmasının önü açılmıştır. BM tarafından yapılan 1995 Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nda kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet, ister kamusal alanda ister özel yaşamda olsun bunun bir *İnsan Hakları İhlali* olduğu belirtilmiştir. 1997 yılında Strasburg'taki II. Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesinde devletler, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için taahhütte bulunmuştur.

BM Genel Kurulu tarafından 1999 yılında; Dominik Cumhuriyeti'nde daha önce diktatör yanlılarınca vahşice öldürülen Mirabel kardeşler ile şiddet yoluyla öldürülen diğer bütün kadınlar anısına, her yıl

²³ Çüçen, Kadir, İnsan Hakları, AMKM Yayıncılık, Bursa, 2012, s.159.

²⁴ <http://www.un.org/fr/index.html>.

²⁵ Korkmaz, age., s. 103-109.

²⁶ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015, Ankara, 2012, s. 1-18.

25 Kasım günü, *Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü* olarak ilan edilmiştir. Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Milenyum Zirvesi ve yine 2000 yılında yapılan Pekin+5 Konferansı'nda, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetin önlenmesinin devletlerin sorumluluğunda olduğu hususu tekrar vurgulanmıştır. BM İnsan Hakları Komisyonunun 2001/49 ve 2005/41 sayılı Kararları ile 2005'te Varşova'da yapılan III. Zirve'de katılımcı devletler ayrı ayrı kadın hakları ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi hususunda tekrar taahhütte bulunmuştur.²⁷

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi; 1985'te *Aile İçi Şiddet* konusunda Tavsiye Kararı, 1988'de Çocukların ve Genç Kadınların Cinsel İstismarı, Fuhuş ve Pornografiye Sürüklenmemesi konusunda İlke Kararı ve 1990'da yine Aile İçi Şiddet Konusunda Sosyal Önlemler konulu Tavsiye Kararı almıştır. 1993'te Roma'daki III. Avrupa Bakanlar Konferansı'nda ise Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı geliştirilmiş ve tecavüzle kadınların cinsel istismarının önlenmesi konusunda yine bir İlke Kararı alınmıştır. 2002'de de kadınların şiddetten korunmasına yönelik bir karar daha alınmıştır. İstanbul Sözleşmesi olarak da anılan, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 7 Nisan 2011 tarihinde Strasbourg'ta onaylanan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Edilmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi 11 Mayıs 2011'de İstanbul'da imzaya açılmış ve 01 Ağustos 2014'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin de taraf olduğu bu Sözleşme, insan hakları bağlamında veya ondan ayrı olarak doğrudan kadına yönelik şiddet konusunda bu tarihe kadar yapılmış, bağlayıcılığa sahip ilk ve tek uluslararası sözleşmedir.²⁸

Aile içi şiddete ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM), Opuz/Türkiye Kararı'nda (2009). Karısına ve kayınanasına defalarca şiddet uygulayan kocanın, kayınanasını öldürmesiyle sonuçlanan davada, İnsan Hakları Mahkemesi, devletin başvuruçuyu ve annesini yeterince koruyamadığı, sonucuna varmıştır. Mahkeme; Türkiye'deki genel ve ayrımcı yargı pasifliğinin, kasıtlı biçimde olmasa da esasen kadınları etkilediğini, maruz kalınan şiddetin, kadına yönelik ayrımcılığın bir biçimini oluşturduğu kanaatine varmıştır.²⁹ AİHM Opuz/Türkiye Kararı ile kadına yönelik şiddeti, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yaşam hakkı (mad. 2), işkence yasağı (mad. 3) ve ayrımcılık yasağına (mad. 14) aykırı bir ihlal olarak görmüştür.³⁰ Böylece kadına yönelik şiddet olaylarında devletlerin aldıkları önlemlerin takip edilmesi için çeşitli mekanizmalar kurulmuştur. Kadına yönelik şiddet artık sadece kadının bir meselesi olmaktan çıkmış ve tüm insanların ve devletlerin ortak bir meselesi hâline gelmiştir.

Merkezi Fransa'da bulunan Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonu³¹ (CIEC) Genel Kurulunca; kadının sosyal haklarına özellikle vurgu yapılarak, medeni hâl, evlilik, boşanma ve vatandaşlıkla ilgili hakların

²⁷ <http://www.un.org/fr/index.html>.

²⁸ Sever, D. Çiğdem, "Kadına Karşı Eviçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı", Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, C.1, Sayı 2, (2012, 1(2)), s. 19-46.

²⁹ Bakım, Sevi, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları Çerçevesinde Cinsiyet Ayrımcılığı", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 2016, Cilt: 22, Sayı: 3, s. 3206,3027.

³⁰ agm., s. 37.

³¹ http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Accueil/2B4AAGzccIbJVEJHSXBjVUxjJAA?A42.

verilmesi, bu hakların kullanılması ve ortak uygulamalarla yasal çalışmalar yapılması için 34 ayrı Sözleşme imzalanmıştır. 2016 yılına kadar Türkiye bu Sözleşmelerden 23'ünü onaylamıştır.³²

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Komitesinin, 2016 yılındaki 1415 ve 1416. toplantılarında Türkiye'nin yedinci dönem raporu (CEDAW/C/TUR/7) yorumlanmıştır. Komiteye yapılan bu nihai yorumlarda, Türkiye hakkında olumlu ve olumsuz görüşlere yer verilirken, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan tüm kadınlara Türk kadınları denmesine rağmen, kadınların bir kısmından Kürt kadınları³³ şeklinde genelleme yapılarak yorum yapılmış ve bu şekilde bahsedilmek suretiyle kadınlar ikiye bölünmüştür. Yorumlardaki bu ayırım, CEDAW Komitesinin amacına aykırı olduğu kadar, kadının insan hakları ve ayrımcılık bağlamında uluslararası diğer sözleşmelere göre de yapılmaması gereken bir husustur.

Merkezi İsviçre'de bulunan Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından; 144 ülkenin ekonomik katılım ve fırsat eşitliği, eğitim, sağlık, hayatta kalma ve politik güç verileri kullanılarak 2017 yılı Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu, hazırlanmıştır. Bu Rapor'a göre; dünyada kadın hakları, ayrımcılık ve kadına karşı şiddet konusunda arzulanan gelişme yeterince sağlanamamıştır. Bir önceki yıla göre 2017'de cinsel eşitsizlik alanında 60 ülkede ilerleme sağlanırken, 82 ülkede gerileme meydana gelmiştir. Aynı şartların devam etmesi hâlinde kadın erkek ekonomik eşitliğinin tüm dünyada ancak 217 yıl sonra giderilebileceği belirtilmiştir. Bu Rapor'daki, 2017 Küresel Endeks'ine göre kadın erkek eşitliğinin en çok sağlandığı ilk yedi ülke sırasıyla; İzlanda, Norveç, Finlandiya, Ruanda, İsveç, Nikaragua ve Slovenya'dır. Bu Endeks'in alt sıralarında; Suudi Arabistan, Mali, İran, Çad, Suriye, Pakistan ile en son sırada Yemen yer almıştır.³⁴

Tarihsel Süreçte Türk Toplumunda Kadının Yeri, Kadın Algısı ve Hakları

Kadının Türk toplumundaki tarihi yerini, etkinliğini ve rolünü daha ayrıntılı bir şekilde belirleyebilmek için öncelikle Türk mitolojisi, milli destanları, yazılı ve sözlü kültürel eserleri irdelenmelidir. Çünkü her toplumun düşünce ve yaşam tarzı yapıtlarına ve diline yansır. Türkçede cins isimlerin erkek ve dişi olarak ayrılması; özellikle bazı dillerde örnekleri görüldüğü gibi 3. tekil ve çoğul şahıs zamirlerinde erkek, kadın, hayvan ve cansız ayrımı yapılmaması; tüm canlılara ve varlıklara bütüncül ve eşitlikçi bir yaklaşımın eskiden beri bulunduğu bir göstergesi olduğu kadar, kadının yeri ve kadın algısı açısından da önemli bir göstergedir. Ayrıca Türkler hakkında yabancı seyyah, elçi ve toplumların yazdıkları eserler ile anı ve söylemleri de husumet ve propaganda durumu göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Bunlarla birlikte eski Türk devletleriyle çağdaş yabancı devletlerin, kadınlara sağladıkları yetki, hak ve konum karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, Türklerdeki kadın algısı, kadının yeri ve statüsü daha doğru bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Türkçedeki kadın sözcüğünün aslı *emretmek* anlamına gelen *kadamak* fiilinden gelmektedir. Bu fiilden doğan *kadun* sözcüğü Farsça ve Arapçaya *hâtûn* olarak geçmiştir.³⁵ İlk hâli kadun olan sözcük, diğer

³² T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü resmi sitesi, Web: <https://www.nvi.gov.tr/hakkimizda/ahvali-sahsiye/milletlerarası-ahvali-sahsiye-komisyonu>.

³³ CEDAW Komitesinin Nihai Yorumları (2016), mad. 13, (CEDAW/TUR/CO/7), <http://www.un.org.tr/humanrights/images/pdf/CEDAW-Komitesinin-Nihai-Yorumlari.pdf>.

³⁴ The Global Gender Gap Report 2017, s. 10-13, <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2017>.

³⁵ Sami, Şemseddin, **Kamus-ı Türkî**, Hazırlayan Paşa Yavuzaslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s. 567.

Türk lehçelerinde bazı ses değişimlerinin etkisiyle *kadın, katın, hatın, hazın, hotun, kazın* şeklinde kullanılmaya devam etmektedir. Kadın sözcüğü Türkçenin bazı ağızlarında güzel, şık ve hoş anlamına gelmektedir. Eski ve Orta Türkçe döneminde³⁶ de dişi cinsten erişkin insanı temsil etmiştir. Han, hakan ya da kağanın karısına, kadın,³⁷ kağatun, kadın ana gibi olumlu ve yüceltici sözcükler kullanılmıştır. Bu sözcüğün kaynağı ve anlamları; Türk toplumunda geçmişten günümüze kadının yeri, statüsü ve ona gösterilen sevgi ve saygıyı ortaya koyan önemli verilerdir.

Türklerdeki aile³⁸ yapısı Germenlerdeki gibi ataerkdir. Ancak İran ya da Roma'da olduğu gibi babanın mutlak hakimiyeti söz konusu değildir. Kadın ile çocukların çeşitli haklarının bulunduğu daha çok pederi tür aile yapısı özellikleri gösterir. Ergenlik çağına kadar kız ve erkek çocukları bir arada eğitilmiş, birlikte oynamışlar, inanç ve cinsiyet ayrımı pek yapılmamıştır. Ergenlik dönemi ve sonrasında ise genç kız, evli kadın ve anne simgeleri üzerinden toplumsal anlamlandırmalar yapılmıştır. Destanlarda kahramanların anneleri ve eşleri gökten inen ilahî, parlak, nurdan varlıklar olarak nitelendirilmiştir. Anne ve eşlerin fizik ötesi soyut simgelerle anılması, onların cinsel bir obje olarak görülmediğinin ve siyasi, ekonomik ve sosyal haklarının kaynağını, inançlardan, ilahî ve kutsal varlıklardan aldığı bir göstergesidir.³⁹

XI. yüzyılda Selçuklular döneminde Kâşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divanü Lûgat-it-Türk, yazıldığı yaklaşık bin yıl öncesi ile daha eski Türk toplumlarının tarihi sosyal ve kültürel yapısını, dilini ve savlarını değişmeden XXI. yüzyıla taşımaktadır. Bu Lûgat incelendiğinde Türklerin; kadın algısı, kadınlara gösterdikleri sevgi, saygı ve değer izdüşümleri görülebilmektedir. Örneğin: *Kadaş temiş, kaymaduk; kadın temiş, kaymış. Yani, kardeş demiş, tınmamış; kadın demiş, dönüp bakmış, iltifat etmiş.* savıdır. Bu sav kadınların sözünün, Türk toplumunda etkili ve geçerli olduğuna delalet etmektedir. *Yawlak tilliğ begden kerü yalınus tul yeğ. Yani, kötü dilli kocadan, yalnız dul kadın daha iyidir,*⁴⁰ savı ise tarihi Türk milletinde, kadına karşı sözlü şiddeti yermesi; kadının böyle bir durumda, eşinde ayrılabilme hakkının bulunduğuna gönderme yapması ve kadının bu hakkının en az bin yıl önceden beri Türklerde bulunduğunu göstermesi açısından oldukça önemli bir savdır.

Tarihi Türk toplumlarında kadınlar, toplumsal ve dinî hayatta önemli roller üstlenmişlerdir. Savaş zamanlarında olduğu kadar barış zamanlarında da evin birçok işi kadınlar tarafından görülmüştür. Dolayısıyla evin yönetiminde kadın, hakim ve söz sahibi olmuş ve onlara karşı sevgi ve saygıyla davranılmıştır. Hun Türklerinde fermanlar ve buyruklar Han ve Hatun adıyla birlikte çıkarılmış, yalnız Han adıyla yazılanlara itibar edilmemiştir. Elçilerin kabulüne Kağanlarla birlikte Katunların da katıldığı görülmüştür.⁴¹

³⁶ Berbercan, Mehmet Turgut, "Türk Yazı dilinin Tarihî Dönemleri ve Orta Türkçenin Yeri Meselesi", Tarih Okulu Dergisi (TOD), Mart 2014, Yıl 7, S. XVII, s.765-783.

³⁷ Gülensoy, Tuncer, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2011, s. 450.

³⁸ Eski Türklerde aile manasına daha çok oğuş sözcüğü kullanılmıştır. Aile sözcüğü Arapçadan Türkçeye geçmiştir. XX. yy. başlarında "aile; idare ve işleri bir adama ait olan zevce ve evlat ve ebeveyn vesair eşhas mecmuu, familya, ehlibeyit, hanedan, iyal." anlamındadır. Bk. Şemseddin, a.g.s., s. 38. XXI. yy. başlarında ise "aile;evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik" olarak tanımlanmaktadır. Bk. Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr/.

³⁹ Tellioglu, İbrahim, " İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine ", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], Sayı 55 Kış, Erzurum, 2016, s. 209-224.

⁴⁰ Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-İt Türk, Çev. Atalay, Besim, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2013, C. I, s. 403 ve C.III, s. 133.

⁴¹ Arsal, Sadri Maksudi, Türk Tarihi ve Hukuk, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 333,334.

Türk toplumunda kadın, amazonlar, alp kızlar, savaşçı kadınlar, kurt kız, asena, kurt ana, bacıyan-ı Rum ya da Anadolu kadınları, aba, abla, bacı, hanım, kız, gelin, karı, avrat, eş, namus ve benzeri sıfat ve adlarla anılmıştır. Türklerdeki ataerkil yapıya rağmen, kadın ana erk olarak etkin bir rol oynamıştır. Anadolu Selçuklularında savaşçı ve mücadeleci Türkmen kadınların oluşturduğu ahi teşkilatı gibi bir yardımlaşma ve dayanışma teşkilatı olan *Bacı Teşkilatı* Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna da katkıda bulunmuştur.⁴²

Türk Töresinde, Göktürkler'den (VI-VIII. yy.) beri gelenek hâlinde yerleşen *Tüze Koyma* geleneğini⁴³ Selçuklu Sultanları gibi Osmanlı Sultanları da sosyal hayatı düzenlemek için şer'i hukukun yanında örfi hukuk içinde değerlendirilen bu *Tüze Koyma* yetkilerini kullanmışlardır. Bu gelenekten yararlanılarak Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman devrinde (XV.-XVI. yy.) çıkartılan Ahidname ve Kanunnamelerde;⁴⁴ kadın-erkek ve Müslim-Gayri Müslim ayrımı yapılmaksızın, belirli şartlarda herkese yaşama, inanç, güvenlik, yargılama ve seyahat hakkı güvence altına alınmıştır. Bu güvenceler erkeklerin olduğu kadar kadınların da insan hakları bağlamında o zamanın önemli yasal hükümleri olarak adlandırılmalıdır.

Osmanlı Türk toplumunda XVII. yüzyıldan itibaren bazı Şehyüslamlık ve tarikat mensuplarının etkisiyle medreselerde akli ve pozitif bilimlerin öğretilmesi gittikçe arka plana düşmeye başlamış ve dersler dini, sosyal ve siyasi hayatın bütün yönlerini töre dikkate alınmadan *Şer'i Hukuk* yani *Fıkıh* içerisinde katı bir şekilde yorumlanmaya başlamıştır.⁴⁵ Bu durum tüm toplumda kısa sürede etkisini göstermeye başlamış ve süreç içerisinde kadın haklarının da gerilemesine neden olmuştur. Aile içinde her ne kadar sevgi ve saygı görse de kadınlar, sosyal hayatta ikinci plana itilmiştir. Kız çocukları ve kadınların çoğu daha çok kapanmaya ve mirastan daha az pay almaya başlamış, eşini seçme ve boşanma hakkı elinden alınmış, aile reisliği mutlak olarak erkeklere verilmiş ve kadınlar neredeyse kocasından izinsiz bir şey yapamaz hâle gelmişlerdir.⁴⁶

Monarşik Osmanlı idaresi altında, kadınları eve, kafes içine kapatma, sokakta refakatsiz dolaşamama, sosyal yaşamda söz hakkının kısılması ya da erkeğin kadına olan kanunlar nezdindeki üstünlüğü şekilsel olarak Tanzimat'a kadar devam etmiştir.⁴⁷

Kadını kamusal alandan uzaklaştırıp ötekileştiren baskıcı uygulamalar ile fiili yaptırımların psikolojik etkisi çok uzun yıllar devam etmiştir. Bunların etkisiyle kadınlarla ilgili küçük düşürücü, onlara karşı açıkça şiddeti özendirici *Kadının karnındam sıpayı, sırtandan sopayı eksik etmeyeceksin!*, *Kız girince on üçüne, ya erdedir ya yerde!* gibi atasözü ve deyimler ile *Al kızını koy çuvala / Salla salla vur duvara* gibi şarkı ve söylemler toplum tarafından daha kolay ve rahatça söylenebilir hale gelmiştir. Kadınlar hakkındaki bu tür olumsuz, atasözü, deyim, şarkı ve türkü sözleri, fıkra ve öyküler ile diğer söylemler kadına karşı şiddetin ve ayrımcılığın bilinçaltını oluşturan ve tekrarlarıyla bu şiddet sarmalını besleyen önemli kaynakların başında gelmektedir.

⁴² Gültepe, Necati, *Türk Kadın Tarihine Giriş*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 341-355.

⁴³ Tüze: Hukuk. Bk.Türkçe Sözlük, Dil Derneği, Ankara, 1999, s. 1358. Tüze koyma; burada kural koyma, kanun yapma, yasa ve hukuk oluşturma anlamlarında kullanılmıştır.

⁴⁴ Ertan, Temuçin Faik, "*Tanzimattan Cumhuriyet'e Hukuk Reformuna Genel Bir Bakış*", Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, Ağustos 1995, s. 213-219.

⁴⁵ Dünya Tarihi Ansiklopedisi, Milliyet, İstanbul, 1991, s. 126-129.

⁴⁶ Çüçen, age., s. 129,130.

⁴⁷ Karadoğan, Umut "*Meşrutiyet Döneminde Hukuksal ve Toplumsal Alanda Kadın Algısı 'Nisa Hapishaneleri Örneği'*" Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 2018, 5 (17), s. 310-313.

Çoklu hukuk sisteminin uygulandığı Osmanlı Devleti'nde çağdaş anlamda insan haklarını dolayısıyla kadın haklarını kanunlaştırma ve koruma altına alma çalışmaları Tanzimat Fermanı'nın ilanı (1839) ile başlamış, Islahat Fermanı (1856) ile devam etmiştir. İrk, cins ve mezhep farkı gözetmeksizin can ve mal güvenliği ile ırz ve namus dokunulmazlığı gibi doğal insan hakları; 1850'de Fransa'dan iktibas edilen Ceza Kanunnamesi ve bu Kanunname'de yapılan değişikliklerle güvence altına alınmıştır. Ahmet Cevdet Paşa Başkanlığında yapılan Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye çalışmaları (1868-1876) ile kısa süreli yürürlükte kalan 1917 tarihli Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesi, Fıkıh'ta aile ile ilgili ilk kanunlar olması ve kadına bazı haklar tanınması açısından önemlidir. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat döneminden başlayarak devam eden insan haklarını ve dolayısıyla bu bağlamda kadın haklarını yasal olarak güvence altına alma çalışmaları, tüm eksikliklerine rağmen sonraki dönemlerde bu alanda gerçekleştirilen hukuksal çalışmalara bir zemin oluşturmuştur.⁴⁸

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı siyasal yapısı farklılaşma, özgürleşme ve laikleşme sürecine girmiştir. Bu değişimden o zamana dek ev içinde anne ve eş rolleriyle yetinmeye çalışan kadın, toplumsal hayatta daha farklı statü kazanmak maksadıyla taleplerde bulunmaya başlamıştır. Bu konuda en etkin rolü basın oynamıştır. Gazete ve dergilerde kadın sorunları dile getirilmeye, konu üzerine konferanslar verilmeye ve kadın derneklerince faaliyetler düzenlenmeye başlanmıştır.⁴⁹ Bu dönemde Batı yanlısı aydınlar tarafından, *Alem-i Nisvan* (Kadınlar Alemi) adı ile başlatılan kadın tartışmaları, daha sonra Batıcı, İslamcı ve Türkçü aydınlar arasında uzun süre devam etmiş, her grup kendi görüşleri doğrultusunda fikirlerini açıklamıştır. Ancak, Devlet'in yapısıyla iç ve dış koşulların etkisiyle kadın hakları konusunda II. Meşrutiyet döneminde de arzu edilen ilerlemeler sağlanamamıştır. Buna rağmen, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, özellikle kadınlar için sosyal ve siyasal dönüşümlerin yaşandığı ve bu konuda ilk aydın kadronun yetiştiği önemli bir dönem olmuştur.⁵⁰

Kadının zamanla gerileyen hakları ve konumu hakkındaki duyarlılık, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki aydınlar ve yöneticiler arasında oldukça artmış ve bu durum onların düşüncelerine yansımıştır. Gazi Mustafa Kemal, daha I. Dünya Savaşı yıllarında Diyarbakır 16. Kolordu Komutanı iken 1916'da ve 1918'de Karlsbad'da tedavi sürecinde tuttuğu günlüklerde; evlilik kurumu ve kadın erkek ilişkilerinin öneminden, kadının ciddi olarak ilim ve fenle eğitilmesinden, kadınların şeref ve haysiyet sahibi olmalarının toplumun gelişimi ve değişimi adına ne denli önemli olduğundan ve kadının toplumdaki hayati değerinden bahsetmiştir. Ayrıca bir toplumun, ancak kadının özgürleşmesi ve gelişmesi sayesinde gerçek manada hürriyete kavuşup gelişeceğini vurgulamış ve bu konudaki düşüncelerini günlüklerine yazmıştır.⁵¹ Gazi Mustafa Kemal'in, tam ve gerçek demokrasinin kurulabilmesi için kadının, toplumsal ve siyasal hayatın içinde ve eşit haklara sahip olması gerektiğini düşünmüştür. Mustafa Kemal, yine kadın devriminin yapılamadığı, kadın erkek eşitliğinin sağlanamadığı bir ülkede siyasi partiler ve seçimler yapılsa bile gerçek demokrasinin kurulamayacağı düşüncesini taşımıştır.⁵² Bu düşüncelerin Mustafa Kemal'de daha İstiklal Harbi Dönemi ve Cumhuriyet öncesinde oluşması, Türk toplumu ve kadın haklarının gelişimi açısından oldukça etkili olmuştur.

⁴⁸ Ertan, agm., s. 223- 225.

⁴⁹ Çakır, Serpil, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s. 59.

⁵⁰ Bulut, agm.,s. 320-334.

⁵¹ Uzun, Hakan, " Yazdığı Eserlerde Atatürk'ü Tanımak ve Anlamak: M.Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 59, Güz 2016, s. 165-180.

⁵² Meydan, Sinan, 1923 Kuruluş Ayarlarına Dönmek, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 409-413.

İstiklal Harbi Döneminde Kadın Hakları ve İşgal Kuvvetlerince Kadına Karşı Şiddet

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlar tarafından işgaline karşı ulusça tepki verilmesi gerektiğini Havza Genelgesi⁵³ ile duyuran Mustafa Kemal'in bu çağrısına; Asri Kadınlar Cemiyeti; çok sayıda kadının da katıldığı değişik yerlerde gösteriler tertip ederek, Milli Mücadeleyi desteklerini açıkça belirterek cevap vermiştir. Fatih, Üsküdar, Kadıköy gibi yerlerde tertip edilen gösterilerde, Türk Kadınlar Birliği adına Halide Edip gibi zamanın tanınmış kadınları da meydanlarda etkili söylevler dile getirmişlerdir.⁵⁴ Böylece Milli Mücaele'nin başlamasıyla birlikte sosyal yaşamda kadınlar protesto haklarını kullanarak ulusal ve uluslararası kamuoyunda daha görünür bir hale gelmişlerdir.

Türk İstiklal Harbi Döneminde (1919-1922) İngilizlerin güdümünde Yunan Askerleri tarafından işgal edilen Batı Anadolu'da İzmir, Manisa, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Yalova, İzmit, Adapazarı, Bilecik, Uşak, Kütahya ve Eskişehir bölgelerinde savaş hukuku dışına çıkan Yunan askerleri ve yandaşlarınca bebek, çocuk, kadın yaşlı ayırımı yapılmaksızın Müslüman nüfus genel bir kıyımına uğratılmış, bebek, kız çocukları ve kadınlar şiddetin her türlüşüne maruz bırakılmışlardır. İtilaf Devletleri Soruşturma Komisyonu Raporları ve diğer resmi belgelere göre bebeklerin yanında 10 yaşındaki kız çocuklarından 75 yaşındaki kadınlara kadar her yaş grubundan masum kız çocukları ve kadınlar; yakılmak suretiyle ya da süngü, kılıç gibi kesici ve delici silahlarla veya fişek ve kurşun yarasıyla yani ateşli silahlarla öldürülmüşlerdir. Yine bazı kadınlar taciz edilmiş ve birçok kadına tecavüz edilmiştir. Dört kadın da Bursa Orhan Gazi Dutluca köyü örneğinde⁵⁵ olduğu gibi, namuslarını teslim etmedikleri için önce memeleri ve elleri kesilmek suretiyle katledilmişlerdir.⁵⁶

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi savaş zamanlarında özellikle işgal bölgelerinde masum kız çocukları ve kadınlar daha çok şiddete maruz kalmakta, temel kadın ve insan hakları yaygın ve geniş çaplı olarak çiğnenmektedir. İnsanlık suçları kendini medeni sanan toplumlarca çok sık ve kolayca işlenebilmekte ve buna müttefiklerince göz yumulabilmektedir. Ülkeler, emperyalist ve kapitalist amaçlarla başka ülkelerin topraklarına saldırmamalı ve zamanın güçlü devletlerini arkasına alarak haksız ilhak, işgal ve savaşırlara girişmemelidir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Gayri Müslim kadınlarca elde edilen bazı haklara rağmen sahnede, tiyatro ve sinemada İstanbul Hükümeti Müslüman kadınlara söz ve oyun yasağını sürdürmüştür. Afife Jale 1920'de sahne yasağını delmeye çalıştığı için Kadıköy'de Karakola götürülmüştür. 1922 yılında Ateşten Gömlek filminin yapımı öncesinde Müslüman Türk kadınlarının oynaması için Mustafa Kemal, yönetmen Muhsin Ertuğrul ve kadın oyuncularını teşvik edici bir rol oynamış ve bu konuda serbestlik sağlamıştır.⁵⁷

İstiklal Harbi Döneminde kadınların kamusal alanda çalışmalarına, sanatsal faaliyetler icra etmelerinde ve diğer haklar konusunda TBMM Hükümeti daha olumlu yaklaşımlar sergilenmiştir. İstiklal Harbi sürecinde işgal altında olan ya da olmayan her yer bölgede Türk kadınlarının cephe gerisinde olsun cephede olsun üzerine düşen bireysel, sosyal ve milli görevlerini çok iyi bir şekilde yerine getirmeleri,

⁵³ Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, Nutuk, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2012, s. 30,31.

⁵⁴ Benazus, Hanri, Bir Millet Böyle Doğdu Türk Kadınının Uyanışı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005, s. 69-136.

⁵⁵ Ekinci, Necdet (Çev.), Türkiye'de Yunan Vahşeti, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006, s. 37.

⁵⁶ a.g.e. s. 13-277.

⁵⁷ Özön, Nijat, Türk Sineması Tarihi 1896-1960, Doruk, İstanbul, 2013, s. 88-90.

Cumhuriyet Döneminde *Kadın Hakları Devrimi* yapılmasının önündeki tüm engellerin kaldırılmasının başlıca etkeni olmuştur.

Cumhuriyet Döneminde Kadın Hakları ve Gelişim Süreci

Kadınların işgallere karşı etkili duruşmalarının farkında olan ve Türk İstiklal Harbi'nde, kadınların tüm cephelerdeki vatan için mücadelesine yakından tanıklık eden Cumhuriyet'in kurucu kadrosu; esas itibarıyla Cumhuriyet'in ilanından sonra kadınlarla ilgili çalışmaların yapılmasını, yeri ve sırası geldikçe gerekli hususların kanunlaşmasını ve hayata geçirilmesini sağlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında TBMM'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) ile eğitim hakkı genişletilmiştir. Zamanında Avrupa'nın en yeni Medeni Kanunu olarak kabul edilen İsviçre Medeni Kanunu'ndan iktibas edilen, 17.02.1926 tarih ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile erkeğin tek eşliliği nihayet sağlanmıştır. Kadınların evlilikten doğan hakları ile boşanma ve velayet hakkı güvence altına alınmıştır. Bu Kanun'un 88. maddesi ile fevkalade hâller dışında esas olarak, *erkek on sekiz ve kadın on yedi yaşını ikmal etmedikçe evlenemez*, hükmü getirilmiştir. Yeni Türk Kanunu Medenisi'nin Osmanlı Devleti'nde ve daha sonra ondan ayrılan devletlerce bir müddet daha uygulanan Mecelle'nin yerini alan ve kadın hakları konusunda temel bir yasa niteliğinde olan yeni Türk Medeni Kanunu'nun gerekçesinde ve yürürlük günü TBMM'de yapılan konuşmalarda bu Kanun için: *Türk ulusunun, on üç yüzyılın kendisini çeviren (...) kapılarını kapayarak yaşam ve verimlilik getiren çağdaş uygarlığın içine girmiş bulunacağı ...*, hususu özellikle vurgulanmıştır.⁵⁸

Anayasa'da kadın haklarını sağlamlaştıran önemli değişiklikler 1928'de yapılmıştır. Fransa, İtalya ve İsviçre başta olmak üzere dünyanın birçok ileri ve gelişmiş ülkesinden önce 1930'da kadınlara, Belediye Seçimlerinde Seçme ve Seçilme Hakkı tanınmıştır. 1930'da çalışan kadınların doğum izni düzenlenmiştir. 1933'te yeni Köy Kanunu ile Muhtar Olma ve İhtiyar Heyetine Seçilme Hakkı tanınmıştır. 1934'te 22 yaşına girenlere Milletvekili Seçme ve 30 yaşını dolduranlara Milletvekili Seçilme Hakkı tanınmıştır. Siyasi eşitliğin ve modern bir devlet olmanın göstergesi olarak 08.02.1935'te yapılan Genel Seçimde, Türkiye'de ilk defa Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan 17 kadın sayılab⁵⁹ seçilmiştir⁶⁰.

1935 Seçimleri döneminde, kadın ve siyaset konusu ile seçme ve seçilme hakkı ilk defa seçimlerin ana gündem maddesini oluşturmuştur. Bu seçim sürecinde basında, haklar konusunda ortak bir anlayış sağlanmış, toplumsal gelişmenin bir sonucu olarak anlamlı sayıda kadın milletvekili seçilmiş ve kadınlar adına önemli kazanımlar sağlanmıştır. 1936 Ara Seçiminde, Çankırı vilayetinden Hatice Özgener milletvekili seçilmiştir. Bu Vekil ile birlikte TBMM V. Döneminde yine ilk defa toplam 18 kadın vekil görev yapmıştır. Bu dönemin Meclis'indeki % 4,5'lük kadın milletvekili oranına, XXI. yüzyıla kadar ulaşılammıştır.⁶¹

⁵⁸ Bu gerekçe hem 1926 hem de 2001 yılındaki ilgili Kanun Tasarılarının gerekçeleri arasında yer almıştır. Bk. T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 21, Cilt : 76, Yasama Yılı : 4, 24 üncü Birleşim, 22.11.2001, Perşembe, VII. Kanun Tasarı ve Teklifleriyle Komisyonlardan Gelen Diğer İşler, Yasin Hatipoğlu ile Veysel Candan'nın Başkanlığa Teklifi, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b024m.htm>.

⁵⁹Saylav: Dil Devrimi'nin ilk yıllarında milletvekili, mebus. Bk..Türkçe Sözlük, Dil Derneği, Ankara,1999, s. 1153.

⁶⁰ Duroğlu, agt., s. 2.

⁶¹ Yaraman, Ayşegül, Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili Dişiliksiz Siyaset, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 231-240.

İş Kanunu ile 1936'da kadınların çalışma hayatı düzenlenmiştir. 1937'de, kadınların yeraltında ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmasını yasaklayan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesi kabul edilmiştir. Cumhuriyetin ilk döneminde tam demokrasi yolunda öncelikle kadınlara zamanın çağdaş haklarının sağlanması ve laik hukuk sistemine geçilmesi dönem itibarıyla önemli bir aşamadır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1945'te TBMM'de kabul edilmiştir. Yine 1945 yılında, 4772 sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu ile işçi kadınlara; gebelikte, doğumda ve doğumdan sonra gereken sağlık harcamaları, yardım olarak ödenmeye başlanmıştır. 1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Türkiye Cumhuriyeti tarafından aynı şekilde benimsenmiştir. 1949 yılında, 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu ile 60 yaşını dolduran ya da bazı şartlarla 50 yaşını dolduran kadın ve erkeklere ayırım yapılmaksızın eşit esaslara göre aylık bağlanması sağlanmıştır. Türkiye'de 1950 yılına kadar yapılan bütün bu yasal düzenlemeler neticesinde insan hakları ile kadın ve erkek eşitliği konusunda önemli hukusal ve toplumsal kazanımlar elde edilmiştir.

Kadın hakları ile kadının korunmasına yasal ve anayasal açıdan bakıldığında bu konunun daha çok aile bağlamı içerisinde anne rolü ön plana alınarak ele alındığı görülmektedir. 1982 T.C. Anayasası'nın 10. ve 41. maddesi, cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi ve ailenin huzur ve güvenliğinin sağlanması açısından en temel anayasal dayanaktır. Anayasa'nın 41. maddesinde: Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar, hükmü bulunmaktadır.⁶² Bu hüküm gereği Devlet; toplumun yapı taşı olan ailenin tüm fertlerinin, huzur ve güvenliğini öncelikle sağlamakla yükümlüdür. Anayasa'nın yanında, Türk Ceza Kanunu ve Medeni Kanun ulusal alanda kadın hakları ile kadının korunması kapsamında daha önce yararlanılan en temel iki yasa olmuştur.

Esas itibarıyla Uluslararası Yurttaşlar Arası Medeni Durum Komisyonu, diye de çevrilebilecek ve eski adıyla Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonunun (CIEC) Evlilik Hukukuna ilişkin evlenme ve boşanmayla ilgili 16 Numaralı Tavsiye Kararı, TBMM'de 1985'te kabul edilerek, kanunlaşmıştır.⁶³

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun kabul ederek imzaya açtığı, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir. Bu Sözleşme, 19 Ocak 1986 tarihinde yasallaşmıştır. Türkiye, 1999 yılında bu Sözleşme'nin Yasalar Önünde ve Medeni Haklarda Eşitlik ile Evlilik ve Aile Hukukunda Eşitlik maddelerine daha önce koyduğu çekinceleri kaldırmıştır.⁶⁴

Dilinin daha anlaşılır olması ve diğer bazı toplumsal değişim gerekçeleriyle 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi, yeniden kaleme alınmıştır. Bazı değişikliklerle birlikte TBMM'de 22.11.2001 tarihinde 4721 Numaralı Türk Medeni Kanunu olarak yasallaşmış ve 01.01.2002'den itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun'un 186/II. maddesi ile kadın erkek eşitsizliğinin en önemli maddelerinden biri kabul edilen *Koca birliğin reisidir*, hükmü kaldırılmış ve *Birliği eşler beraberce yönetirler*, hükmü getirilmiştir. Ayrıca kadınlara iş ve meslek edinmede, kocanın izin şartı (mad.192) kaldırılmıştır. Kadınlar, bekarlık soyadlarını da kullanma (mad. 187) gibi bazı haklar elde etmişlerdir. Yeni Türk Medeni Kanunu'nun

⁶² T.C. Anayasası, T.C. Resmi Gazete No.:17863 Mükerrer, 09 Kasım 1982, mad. 41.

⁶³ Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonu Genel Kurulunun 16 Numaralı "Tavsiye Kararı, 1976, http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Recommandations/.

⁶⁴ Belek Erşen, Umud, "Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016, s. 4-161.

çıkarıldığı dönemdeki kadın hareketleri ve toplumsal değişimin etkisiyle daha çok eşlerin eşitliğine dayanan düzenlemeler yapılmıştır.⁶⁵

Türk Medeni Kanunu'nun Aile Hukuku Dördüncü Bölüm madde 202 ve devamında; daha önceki Kanun'da *eşler arasında mal ayrılığı rejimi* yasal rejim olarak uygulanırken, yeni Kanun ile *eşler arasında edinilmiş mallara katılma rejiminin* uygulanması asıl rejim olarak kabul edilmiştir. Bu Kanun ile birlikte, eşler arasında mal rejimini seçme imkânı da sağlanmıştır. Evlilik birliği herhangi bir nedenle sona erdiğinde, en çok ev işleri yapan veya kocasına mesleki açıdan yardım eden kadınların mağduriyetleri de önlenmeye çalışılmıştır.⁶⁶

Haziran 2005'de yürürlüğe giren yeni 2357 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda kadınlarla ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden en önemlisi kadın ve kız ayrımının kaldırılmış olmasıdır. Eski Ceza Kanunu'nda, kadının mağdur olduğu birçok suç, topluma karşı işlenen suç şeklinde düzenlenmişken, yeni TCK ile bu anlayış terk edilmiş ve bu suçlar bireye karşı işlenen suçlar kapsamına alınmıştır. Bir önceki Türk Ceza Kanunu'nun "töre" cinayetlerinde indirim yeri veren maddesi, 2000 yılında yasa kapsamından çıkarılmıştır. Yeni Türk Ceza Kanunu'nda "töre saikiyle" öldürme, kasten öldürme suçunun nitelikli hâlleri arasında düzenlenmiş, failinin yasada öngörülen en ağır ceza olan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılması hükmü getirilmiştir. Eski Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenmemiş olan evlilik içi tecavüz, iş yerinde cinsel taciz gibi suçlar da ilk kez 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenmiş bulunmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda evlilik vaadiyle kızlık bozma suçu kaldırılmıştır.⁶⁷ Ancak kadının istemediği ve razı olmadığı zorunlu jinekolojik muayenelerin yapılması sorunu hâlen devam etmektedir.

2006 yılında kadına karşı şiddetin önlenmesi kapsamında yapılan çalışmalardan, Kadın Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler" konulu 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin yayımlanması bu konuya ilgili makamların dikkatinin çekilmesi açısından önemli bir Genelge'dir. Bu dönemde yapılan yasal çalışmaları, Eylem Planları'nın hazırlanması izlemiştir. 2008 yılında gerçekleştirilen "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması" sorunun boyutlarını açıkça ortaya koymuştur. "2007-2010 Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı" yürürlüğe konmuştur. 2013 yılında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Millî Savunma Bakanlığının imzaladıkları İşbirliği Protokolü sonucunda, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eğitimi" kurumsal alanda başlatılmıştır.

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, TBMM'de 8/3/2012 tarihinde yasalaşmış ve aynı ay yürürlüğe girmiştir.⁶⁸ Bu Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte uygulanabilirliği ölçüsünde, kadına karşı şiddetin önlenmesi hususunda en önemli yasalardan biri hâline gelmiştir. Bu Kanun'un TBMM'de görüşülmesi sırasında, şiddete uğrayan kadınların, kendilerini daha güçlü hissedebilecekleri ve kendi ayakları üzerinde durabilecekleri bir ortam yaratılmasına gayret

⁶⁵ Doğan, Murat, "Türk Medeni Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.52, S.4, 2003, s. 93-129.

⁶⁶ Erkan, Vehbi Umut ve Merhaci, Selin Özden, Türk Medeni Kanunu ve ilgili Mevzuat Madde Gerekçeleri İsviçre Medeni Kanunu, Almanca ve İngilizce İlgili Madde Metinleri, Savaş Yayınevi, Ankara, 2015, s. 111-156.

⁶⁷ Günay, Hüsseyin, "6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Yargısal Uygulamalar", Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kolluğun Rolü ve Önemi Konferansı, Jandarma Okullar Komutanlığı, Ankara, 21 Kasım 2012, s. 70-83.

⁶⁸ 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, T.C. Resmi Gazete No.: 28239, 20.03.2012.

edildiği, gerekçede belirtilmiştir.⁶⁹ İlgili Bakanlıklar ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğünce, 6284 sayılı Kanun kapsamında Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi maksadıyla eğitici, önleyici ve müdahale edici hizmetler artırılmış, çeşitli merkez ve birimler kurulmuş ve yeni kadrolar tahsis edilmiştir. Bu Kanun'da; aile içinde kadına yapılan şiddet, suç kapsamında değerlendirilmemiştir. Buna karşın, yararlanacak kişiler, koruyucu ve önleyici tedbirler ile herkese ihbar hakkı tanınması gibi bazı yenilikler getirilmiştir.⁷⁰ Bu Kanun ile esas itibarıyla aile içi şiddetin ivedilikle önlenmesi ve ailenin korunması amaçlanmıştır. Ancak sığınma evi gibi olumsuz çağrışımlara neden olabilen yer adları kullanılmamalıdır.

2016 yılında, Türkiye İnsan Hakları Kurumu lağvedilerek yerine, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ihdas edilmiştir. Bu Kanun ile adı geçen Kurumun; cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasağı ihlallerinin önlenmesine yönelik çalışmalar yapması ve bu alandaki ihlal başvurularının tek elden, hızla incelenerek bir karara bağlanması amaçlanmıştır.⁷¹ Bu Kurumun; diğer görevleriyle birlikte, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddetin önlenmesi konusunda diğer kurumlarla eğitim ve işbirliği faaliyetlerinin eşgüdümünü sağlayacak ve bu bağlamdaki uluslararası sözleşmelerin uygulanmasını takip edecek olması; kadın erkek eşitliği ile cinsiyet ayrımcılığı ve kadına karşı şiddetin sakıncalarının anlaşılması ve kontrol altına alınması açısından önemli bir gelişmedir. Bu Kanun, gerekçesi, amacı ve kapsamı doğrultusunda adil ve hakkaniyetle uygulandığı oranda başarılı olacaktır.

2017 yılında, Bakanlar Kurulu Kararı ile Evlendirme Yönetmeliği'ne Ek, ikinci cümle ile İl ve İlçe Müftülüklerine ve ilgili dış temsilciliklerine evlendirme memurluğu yetkisi verilmiştir.⁷² Kamuoyunda çeşitli endişe ve tartışmalara yol açan bu değişikliğin fayda ve mahsurları, uygulama biçimine göre ileride daha iyi ortaya çıkacaktır.

Yapılan tüm çalışma ve düzenlemelere rağmen, kadın algısı ve kadın hakları konusunu çok yakın ve derinden etkileyen cinsiyet ayrımcılığı ve kadına karşı şiddet bir türlü durdurulamamıştır. Kadınlar; ülke, yaş, öğrenim düzeyi, gelir seviyesi, bekar, evli, çocuksuz ya da bir anne olması fark etmeksizin, çeşitli şekillerde şiddete maruz kalmışlardır. Uygarlık ve toplum ayrımı yapılmaksızın yine her toplumda birçok kadın; kocası, babası, erkek kardeşi veya yakınlık ilişkisi bulunan diğer erkeklerden şiddet görmüşlerdir.⁷³ Kadına uygulanan şiddet, geleneksel yerel inanışlar ile yetersiz ve yanlış eğitim sebebiyle toplumların bazı kesimlerinde; kadınların, yaşadıkları şiddetten kendilerinin sorumlu oldukları ve bu şiddeti hak ettikleri, ön yargısı ahlaken kabul görebilmiş ve bu olumsuz durum meşru sayılabilmektedir.

Kadın hakları, ayrımcılık ve şiddet hakkında ulusal veya uluslararası seviyede düzenlenen bazı rapor ve istatistikler incelendiğinde, toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle erkekliği, otorite ve güç sembolü olarak öğrenen bazı erkekler, bunun için fiziksel, duygusal, psikolojik, ekonomik, takipçi taciz,⁷⁴ fuhuş gibi

⁶⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 24, C. 15, Yasama Yılı 2, Birleşim 76, 08.03.2012.

⁷⁰ Öztürk, Necla, "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Öneriler", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:8, Sayı: 1 Yıl: 2017, s.1-32.

⁷¹ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, T.C. Resmi Gazete No.: 29690, 20.04.2016, mad.1-28.

⁷² Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, T.C. Resmi Gazete No.: 30258, 02.12.2017, mad.1.

⁷³ Birleşmiş Milletler Dünya Ekonomik Forumu Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu, 2017., s. 1-345, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf.

⁷⁴ Akduman, İrem, "Aile İçi Şiddet Bağlamında Takipçi Taciz", Suç Önleme Sempozyumu,7-8 Ekim 2011, Bursa, Bursa Emniyet Md.lüğü Yayınları No.1, 2012, s. 162-167.

birçok şiddet çeşidinin bir veya birkaçını birlikte hiç çekinmeden sıkça uygulayabilmektedirler.⁷⁵ Genelde şiddet, özelde kadına karşı şiddet, her şeyden önce kadının acı çekmesine, yaşama isteğinin azalmasına, hayal kırıklıklarına, güvensizliklere ve dolayısıyla kadının birçok fiziksel ve ruhsal hastalığına neden olmaktadır. Bunun sonucunda kadının, bir insan olarak başta temel yaşam hakkı olmak üzere tüm haklarının ihlaline, özel işlerinin yapılamamasına, sosyal hayattaki etkinliklere katılamamasına neden olmaktadır. Kadına karşı şiddet uygulayan erkeklerin bir takım olumsuz özellikleri bulunmaktadır ve bunların işledikleri suç ve uyguladıkları şiddet; kadının sağlığını ve yaşam hakkını birçok açıdan doğrudan tehlikeye attığı gibi, ailesel ve toplumsal sağlığı da bozmaktadır.⁷⁶

2016 yılı aile yapısı araştırması neticelerine göre eşler arasındaki anlaşmazlıklarda; erkeklerin %75,3'ü, kadınların %66,2'si bağırarak yani sözlü şiddetle tepki vermektedir. Erkeklerin %3,6'sı, kadınların ise %2,4'ü eşlerine fiziksel şiddet uygulamaktadır. İstatistiki Bölge Birimleri sınıflamasına göre, yaşadıkları çevrede gece yalnız yürürken kendilerini güvensiz hisseden kadınların oranı, erkeklerden çok daha yüksektir. Şiddet uygulama oranı en yüksek olan coğrafi bölge, Güneydoğu Anadolu, en düşük olan ise Ege'dir.⁷⁷

2016 yılında; 328 kadın şiddet sonucu hayatını kaybetmiştir. Öldürülen kadınların % 45'i kendi hayatına dair karar almak, boşanmak istediği veya ilişkisini sonlandırmak istediğinden dolayı öldürülmüştür. Kadınların % 46'sı anne olduğu hâlde öldürülmüştür. İçinde 15 yaşından küçük kızların da bulunduğu maktüllerin, en az %70'inin ateşli veya ateşsiz silahla cinayete kurban gittiği tespit edilmiştir.⁷⁸

6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 2012 tarihinden sonra en çok kadın cinayeti, 2017 yılında işlenmiştir. 2017 yılında; 409 kadın, erkekler tarafından öldürülmüştür. 387 çocuk cinsel istismara uğramış ve 332 kadın cinsel şiddete maruz kalmıştır. Koruma altındaki kadınlar ve çocuklar yine bir önceki yıla benzer nedenlerle ve şekillerle öldürülmüşlerdir. Kadın ölümlerinin 134'ü şüphelidir. Bu şüpheli ölümlerin, intihar, kaza veya cinayet olma ihtimali durumun vahametini daha çok artırmaktadır. 110 kadın cinayetinin faili meçhul kalmış ve aynı yıl içerisinde failer tespit edilememiştir. 2017 yılında, kadın cinayetleri ile kadının yaşam tarzına yönelik saldırıların önceki yıllara göre artmasının önemli nedeni olarak, bu şiddet olaylarına karşı toplumun duyarsızlığı ve yetersiz tepkiler gösterilmiştir. Diğer nedenler arasında ise Olağanüstü Hâl uygulaması, Arabuluculuk Yasası, Nüfus Hizmetleri Kanun Tasarısı ile resmi nikâhın Müftülüklerce kıyılmasına izin verilmesi ve kadınlara ayrı vagon, taksi, otobüs tahsisi gibi kadını toplumsal yaşamdan dışlayıcı ve soyutlayıcı uygulama ve çalışmaların neden olduğu *Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu* tarafından ileri sürülmüştür.⁷⁹

⁷⁵ Bir çeşit cinsel şiddet sayılan fuhuş olaylarına karışan çocuk hayat kadınlarıyla diğer hayat kadınlarının sayısı ve fuhuş piyasasında dönen kara para miktarı gittikçe artmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ankara Ticaret Odası (ATO), "*Hayatsız Kadınlar*", ATO Raporu 2, 2004, <http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?T=3504> ve BM Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Komitesi Nihai Gözlem Yorumları (2016), <http://www.un.org.tr/humanrights/images/pdf/CEDAW-Komitesinin-Nihai-Yorumlari.pdf>.

⁷⁶ Korkmaz; age., s. 583-615.

⁷⁷ İstatistiklerle Kadın 2016, Haber Bülteni, Türkiye İstatistik Kurumu, Sayı 24643, 07.03.2017, <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24643>.

⁷⁸ Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2016 Yılı Raporu, <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/2786/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2016-yili-raporu>.

⁷⁹ Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2017 Veri Raporu, <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/2845/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2017-veri-raporu>.

Dünya Ekonomik Forumu Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu 2017'de Türkiye, Sağlık ve Hayatta Kalma Endeksi'nde 144 ülke arasında 59. sırada yer almıştır. Genel Küresel Endeks'te ise bir önceki yıla göre bir sıra daha gerilemiş ve 131. sıraya düşmüştür.⁸⁰ Kadın algısı ve haklarının gelişiminde daha önce elde edilen başarı ve kazanımların, ulusal ve uluslararası ölçekte yayımlanan istatistiksel verilere göre kaybedilmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, insan hakları bağlamında kadın hakları sorununun toplumsal dokuya zarar vermeden çözülmesi gereken ne kadar acil, ciddi ve önemli çok boyutlu sosyal sorun olduğunu açıkça göstermektedir.

Sonuç

Tarihi çağlardan günümüze kadar biyolojik, psikolojik ve kültürel birçok saikin etkisiyle süregelen kadına yönelik ayrımcılık ve şiddet hareketleri; bugüne kadar dünya toplumlarında meydana gelen siyasal ve sosyal tüm gelişmelere; dini, ahlaki, bilimsel eğitim ve yasal düzenlemelere rağmen zihinlere yerleşip kökleşen olumsuz kadın algısı nedeniyle yeterince azaltılıp sonlandırılmamıştır. Bu durum, *Homo homini lupus est* yani, insan insanının kurdudur, deyimini akla getirmektedir. Sorun çözme, uzlaşma ve anlaşma yeteneği olmayan, empati yapamayan, öfkesini ve stresini kontrol edemeyen, temel insani değerlerden yoksun, kendi ilgi alanlarının dışında kalanları önemsemeyen ve kendi çıkarları için her şeyi yapabilen, olumsuz niteliklere sahip ilkel insan tipinin mevcut yöntemler yerine; daha bilimsel, teknik, akılcı ve yerinde etkili ve düzenli yöntemler kullanılarak eğitilmesi ve bunun için evrensel, etik ve yasal tedbirler alınması gerektiğini göstermektedir.

Her toplumda bebeklikten itibaren yavaş yavaş yerleştirilen toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle önce kız ve erkek çocuklarına daha sonra ise kadın ve erkeklere insani yaklaşım yerine farklı tutum ve davranışlar sergilenmiştir. Simone de Beauvoir'ın (1908-1986) *Kadın doğulmaz, olunur.* sözünü doğrularcasına toplumsal cinsiyet algısı, doğal biyolojik cinsiyet algısının önüne geçmiştir. Geleneksel toplumların; kadın ve erkeklere biçtiği roller, yüklediği görev ve sorumluluklar, tüm sosyal yapıları olduğu gibi dünyadaki tüm yönetici ve yasa yapıcıları da geçmişten beri etkisi altına almıştır. Bunun en temel göstergelerinden birisi; kadın sorunlarıyla ilgilenme ve kadın haklarındaki kısmi iyileşmelerin, kadim insanlık tarihinin son asırlarında çok geç başlaması ve yavaş gelişim göstermesidir. Bununla birlikte bu konuda dünyadaki tüm yetkili makamların ve insanların kadın algısı ile kadın haklarının gelişimi konusunda yeterli duyarlılığı gösterebilecekler bile kadın erkek eşitliği ve adaletin sağlanabilmesi için en az 150 kadar yılın daha geçmesi gerektiği, diğer bir göstergedir.

Türk İstiklal Harbi Dönemi örneğinde görüldüğü gibi tüm savaşlarda; özellikle işgal altındaki bölgelerde kız çocukları ve kadınlara olduğu kadar tüm insanlara, onların yasal yaşam haklarına ve onurlarına aykırı olay ve suçlar yoğun bir şekilde işlenmektedir. Hatta masum kız çocukları ve kadınlar; kesici, delici, yakıcı ve ateşli silahlarla şiddetin en ağır şekillerine maruz kalabilmektedirler. Savaşların yol açtığı en ağır şiddet hareketleri ve insan hakları ihlallerini daha ortaya çıkmadan engellemek amacıyla Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluş amacına uygun olarak devletler arasındaki anlaşmazlık ve çatışmaları savaşa varmadan barışçı yollarla çözümü konusunda daha çok çaba sarf etmesi gerekmektedir. Yine bu maksatlarla BM, emperyalist ve kapitalist amaçlarla hiçbir devletin başka devletlere saldırmasına veya bu amaçla diğer devletleri ya da terörist unsur ve örgütleri maşa olarak kullanmasına destek vermemelidir.

⁸⁰ Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu, s. 11.

Ulusal ve uluslararası alanda yapılan tüm çalışmalara, alınan karar ve yasal düzenlemelere karşın, engellenemeyen kadına yönelik şiddet, feminisit,⁸¹ cinsiyete dayalı ayrımcılık, eşitsizlik ve adaletsizlik ile olumsuz kadın algısı; tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de insanlığın ve devletin esas toplumsal yapı taşı olan aileyi; sanki, bildik ama iyileştirilemez bir kanser türü gibi içten içe bozmaya ve çürütmeye devam etmektedir. Bu bozulma ve çürümenin durdurularak iyileştirilmesi için topyekûn ulusal ve uluslararası bir çaba, güçlü, bilinçli eğitim ve etkinlikler yapılmalıdır.

Olumsuz kadın algısı ve kadın haklarının yeterince yasal güvence altına alınmamasının bir sonucu olarak da meydana gelebilen toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve kadına şiddet olaylarına karşı toplumsal farkındalığı artırabilmek için bu tür suçlara her ortamda karşı çıkılmalı, konu sürekli gündemde tutulmalı, her olayda en başta etkili yetkililer olmak üzere herkes tarafından özellikle medyada en kısa sürede ve yüksek tonla karşı duruş ve yerleş dile getirilmelidir.

Toplumdaki olumlu kadın algısını yaygınlaştırmak ve kadına yönelik bölgesel şiddet olaylarını önleyebilmek için bu türdeki suç ve olayların en çok meydana geldiği yer ve bölgeler ile işlenen suç ve olayların sebep ve sonuçları bilimsel yöntemlerle analiz edilerek tespit edilmelidir. Yararlı bir analiz için; Sağlık Bakanlığı, adli ve mülki makamlar ile jandarma ve polis gibi genel kolluk kuvvetlerinde bulunan veriler derlenmeli ve bilimsel usullerle incelenmelidir. Yetkili makamlarca; analiz sonucunda tespit edilen sorunlara akılcı, bilimsel, etik, empatik, önleyici ve onarıcı çözüm yolları bulunmalıdır. Kadınlara karşı işlenen suçların çoğunlukla meydana geldiği yerlerde, bu konuda hazırlanan etkili program ve projeler, öncelikle ve kararlılıkla hayata geçirilmelidir. Bu programlara; iyi bir insan ve yurttaş olmanın sorumlulukları ile insana, atalara, kadınlara, inançlara, sanata, devlete, diğer kişi ve toplumlara saygı ve sevgi; hayatın anlamı, insani ve millî değerler ile insan, kadın çocuk ve hayvan hakları, çevre ve doğa sevgisi; nezaket, görgü ve etkili iletişim kuralları ile aile, evlilik, boşanma gibi medeni konular, öncelikle dahil edilmelidir. Programlardaki bu konular, en az farkındalık seviyesinde, peşin hüküm kırıcı ve davranış oluşturu bir şekilde profesyonel eğitimcilerce başta temel eğitim kurumları olmak üzere uygun yerlerde anlatılmalı ve kamu spotu şeklinde medyada yayımlanmalıdır.

Kanunlardaki kadın hakları ve kadına yönelik şiddetle ilgili yaptırım, ceza ve infazlarla bu alandaki yeni yasal çalışmalar; tüm kesimlerin görüş ve önerileri alınarak, toplumsal bir uzlaşıyla onarıcı mahiyette, bilimsel, laik ve çağdaş bir yaklaşımla değiştirilmelidir. Kadın cinayetleri insanlık suçu kapsamına alınmalı; mevzuattaki, kadına karşı şiddetin basit hâlleri ile yetkili merci kararlarının ihlali anlaşma olmadığında kabahat olarak değil bir suç olarak kabul edilmeli; ayrımcılık içeren hususlar ile kadının rızası olmaksızın, onu rencide edici uygulamalar en kısa sürede değiştirilmelidir.

Dünyanın her yerinde kadına karşı şiddet uygulayanlar; bu din ve etik dışı suç konusu davranışlarını ahlaki ve meşru gösterebilmek için; toplumların eski inanç, ahlak, töre, gelenek, atasözü deyim, şarkı sözü ve halk türkülerinde çok az da olsa bulunan; çağdışı ve şiddete özendirici söylemlerin, olumsuz çağrışımlarını kendilerine dayanak noktası olarak gösterebilmektedirler. Oysa şiddetin hiçbir haklı gerekçesi olamaz. Bu nedenle kadına yönelik şiddeti hoş gören ve şiddet ile ayrımcılığın bilinç altını besleyen, erkeği baskın, kadını ezik gösteren, onu bir eşya ya da cinsel bir obje gibi sunan; kültürel ürünler, ders kitapları ve sözlüklerde bulunması muhtemel yazılı göndermeler ayıklanmalıdır. Radyo, televizyon ve filmler ile sosyal medyada yayımlanan olumsuz öge, unsur, program ve yayınların zaman

⁸¹ Feminisit, burada kadınlara karşı işlenen tüm öldürme olayları ile kadın ölüm ve cinayetlerinin zamanla toplamda kıyım gibi büyük miktar oluşturmalarına dikkat çekmek amacıyla kullanılmıştır.

içindeki yıkıcı etkisi göz önüne alınarak; yetkililer, sorumlular ve izleyiciler tarafından yapım, sunum ve izlenim aşamasında bilinçli seçimler yapılmalı, gerekli oto kontroller ve tebirler uygulanmalıdır.

İnsanlık için; adil, huzurlu, tam demokratik, varıl, çağdaş ve barış dolu yaşanabilir bir dünya; erdemli, kültürlü, yaratıcı ve bilimsel yöntemlerle düşünebilen, zihnen ve bedenen sağlam nesiller yetiştirmekle kurulabilir. Bu amaç ancak eğitilmiş, saygın, katılımcı, sağlıklı, etik ve hür fikirli kadınlarla gerçekleştirilebilir. Olumsuz kadın algısıyla kadınlara karşı yapılan her türlü ayrımcılık ve şiddet, insanlığı bu amacın gerçekleştirilmesinden biraz daha uzaklaştırmaktadır. Bu maksatla her türlü ayrımcılık ve şiddetle mücadele tüm insanların vicdani ve ortak bir vazifesidir. Bu vazife, hâli hazırda ulusal ve uluslararası alanda tüm ilgili icra makamlarında bulunan yetkililerin de ortak, kaçınılmaz ve devredilmez bir sorumluluğu olduğu her daim akıllarda tutulmalıdır.

Kaynakça

- 112 Acil çağrı Merkezleri Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete No.: 290002, 16 Mayıs 2014.
- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, T.C. Resmî Gazete No.: 28239, 20.03.2012.
- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete No.: 28532, 18.01.2013.
- 6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, T.C. Resmî Gazete No.: 29690, 20.04.2016.
- Akduman, İrem, "Aile İçi Şiddet Bağlamında Takipçi Taciz", Suç Önleme Sempozyumu, 7-8 Ekim 2011, Bursa, Bursa Emniyet Müdürlüğü Yayınları No. 1, 2012.
- Arsal, Sadri Maksudi, Türk Tarihi ve Hukuk, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.
- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, Nutuk, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2012.
- ATO Raporu 2, 2004, <http://www.turkhukuksitei.com/showthread.php?T=3504>.
- Bakım, Sevi, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları Çerçevesinde Cinsiyet Ayrımcılığı", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 22, Sayı: 3, 2016.
- Belek Erşen, Umut, "Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.
- Benazus, Hanri, Bir Millet Böyle Doğdu Türk Kadınının Uyanışı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005.
- Berbercan, Mehmet Turgut, "Türk Yazı dilinin Tarihî Dönemleri ve Orta Türkçenin Yeri Meselesi", Tarih Okulu Dergisi (TOD), Yıl: 7, Sayı: XVII, Mart 2014.
- Birleşmiş Milletler Dünya Ekonomik Forumu Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu, 2017., http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf.
- Bulut, Sedef, "Türkçülerin Penceresinden Osmanlı'da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı", Tarihî Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2013, Sayı: 10, s. 313-336.
- CEDAW Komitesinin Nihai Yorumları (2016), (CEDAW/TUR/CO/7), <http://www.un.org.tr/humanrights/images/pdf/CEDAW-Komitesinin-Nihai-Yorumlari.pdf>.
- Çakır, Serpil, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- Çüçen, A. Kadir, İnsan Hakları, MKM Yayıncılık, Bursa, 2012.
- Dikmen, Mehmet (Ed.), Osmanlıca- Türkçe Sözlük, Türdav, İstanbul, 2011.

- Doğan, Murat, "Türk Medeni Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 52, Sayı: 4, 2003.
- Durmuş, Mustafa, Tomris'ten Rabiaya, Hermes, Ankara, 2017.
- Duroğlu, Sibel, Türkiye'de ilk Kadın Milletvekilleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Dünya Tarihi Ansiklopedisi, Milliyet, İstanbul, 1991.
- Ekinci, Necdet (Çev.), Türkiye'de Yunan Vahşeti, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006, s. 37.
- Eraslan, Levent, "Tarihsel Perspektiften Öğretmenlik Mesleği", <https://leventeraslan.files.wordpress.com/2015/11/levent-eraslan-makale-4.pdf>.
- Erkan, Vehbi Umut ve Merhacı, Selin Özden, Türk Medeni Kanunu ve ilgili Mevzuat Madde Gerekçeleri İsviçre Medeni Kanunu, Almanca ve İngilizce İlgili Madde Metinleri, Savaş Yayınevi, Ankara, 2015.
- Ertan, Temuçin Faik, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hukuk Reformuna Genel Bir Bakış", Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, Ağustos 1995.
- Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, T.C. Resmî Gazete No.: 30258, 02.12.2017.
- Grolier International Americana Encyclopedia, Medya Holding A.Ş., İstanbul, 1993.
- Gülensoy, Tuncer, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2011.
- Gültepe, Necati, Türk Kadın Tarihine Giriş, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013.
- Gümüş, Adnan, "Şiddet Türleri". Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu, Ankara, Eğitim Sen Yayınları, 2006.
- Günay, Hüseyin, "6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Yargısal Uygulamalar", Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kolluğun Rolü ve Önemi Konferansı, Jandarma Okullar Komutanlığı Ankara, 2012.
- Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr/
- Gündüz, Ahmet "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi", The Journal of Academic Social Science Studies, Ankara, Volume 5, Issue 5, October 2012.
- Güneş, Mehmet, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili" Gazi Akademik Bakış, C. 8 Sayı: 15, Eylül 2015.
- İlal, Ersan, "Magna Carta" İstanbul üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 34, Sayı 1-4, 1968.
- İstatistiklerle Kadın 2016, Haber Bülteni, Türkiye İstatistik Kurumu, Sayı 24643, 07.03.2017, <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24643>.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2016 Yılı Raporu, <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/2786/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2016-yili-raporu>.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2017 Veri Raporu, <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/2845/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2017-veri-raporu>.
- Karadoğan, Umut "Meşrutiyet Döneminde Hukuksal ve Toplumsal Alanda Kadın Algısı, Nisa Hapishaneleri Örneği", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 5 (17), 2018.
- Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it-Türk, Çev. Atalay, Besim, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2013.

- Korkmaz, Murat; Demiray, Emine, Sevil, Ümran vd.; Dünyada, Türkiye’de Kadın ve Şiddet, Nobel Akademik Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2015.
- Meydan, Sinan, 1923 Kuruluş Ayarlarına Dönmek, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2017.
- Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonu Genel Kurulunun 16 Numaralı Tavsiye Kararı, 1976, http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Recommandations/.
- Özön, Nijat, Türk Sineması Tarihi 1896-1960, Doruk, İstanbul, 2013.
- Öztürk, Necla, "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Öneriler", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, Sayı: 1 Yıl: 2017.
- Parlatır, İsmail, "Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılışı", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1029/12462.pdf>.
- Sami, Şemseddin, Kamus-ı Türkî, Hazırlayan Paşa Yavuzaslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Sever, D. Çiğdem, "Kadına Karşı Ev içi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Opuz v. Türkiye Kararı", Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, C. 1, Sayı 2, 2012.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 21, C. 76, Yasama Yılı: 4, Birleşim 24, 22.11.2001.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 24, C. 15, Yasama Yılı: 2, Birleşim 76, 08.03.2012.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015, Ankara, 2012.
- T.C. Anayasası, T.C. Resmî Gazete No.: 17863 Mükerrer, 09 Kasım 1982.
- Tellioğlu, İbrahim, "İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], Sayı 55 Kış, Erzurum, 2016.
- The Global Gender Gap Report 2017, <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2017>.
- The Journal of Academic Social Science Studies, Ankara, Volume 5, Issue 5, October 2012.
- Türkçe Sözlük, Dil Derneği, Ankara, 1999.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 6701 Sayılı Kanun, T.C. Resmî Gazete No.: 29690, Tarih: 20.04.2016.
- Uzun, Hakan, "Yazdığı Eserlerde Atatürk’ü Tanımak ve Anlamak: M. Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 59, Güz 2016.
- Velidedeoğlu, Meriç, "Göksel Dinler Kadınlara Nasıl Bakıyor", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/7125>.
- Yaraman, Ayşegül, Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili Dışlıksız Siyaset, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Korza Yayın Basım, Ankara, 2105.